

Євгенія Волощук, Олена Слободянюк

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА

Навчальний посібник

для 8 класу закладів загальної середньої освіти, які беруть участь в інноваційному освітньому проєкті всеукраїнського рівня за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення для закладів загальної середньої освіти в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти»

у 2024/2025 навчальному році

Частина 1

Схвалено для використання в освітньому процесі

Київ

Генеза

2024

Схвалено для використання в освітньому процесі

(протокол № 7 засідання експертної комісії з літератури (української та зарубіжної) від 21.08.2024; номер у Каталозі надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам 3.0525-2024)

*Відповідає модельній навчальній програмі
«Зарубіжна література. 7–9 класи»
для закладів загальної середньої освіти
(авт. Є. В. Волощук, О. М. Слободянюк)*

Переглянути електронний додаток до навчального посібника можна за посиланням **<https://cutt.ly/Uenp5sCP>** або QR-кодом

ПУТІВНИК ДО ПОСІБНИКА

Дорогі восьмикласники та восьмикласниці! Цей посібник продовжує шкільний курс зарубіжної літератури. Опанувати новий матеріал і навчитися вдумливого й творчого читання вам допоможуть такі рубрики:

– **Літературознавча довідка** – містить визначення літературознавчих понять.

– **Філологічна скарбничка** – розкриває художні особливості літературних творів, пояснює певні літературні явища.

– **Мандрівка часом** – висвітлює зв'язки між літературними сюжетами та історичними подіями, а також розповідає про історію створення і публікації художніх творів.

– **Український мотив** – виявляє зв'язки життя і творчого доробку зарубіжних авторів з Україною та її письменством.

– **У світі мистецтва** – ознайомлює з творами музики, живопису, театру, кіно й мультиплікації, в основу яких покладено сюжети програмових художніх текстів.

– **Літературний навігатор** – містить стислу інформацію про літературні твори, які ви маєте прочитати самостійно, а також запитання і завдання для їх опрацювання.

– **Літературна розминка** – допомагає пригадати матеріал, який ви вивчали в попередніх класах або засвоїли самостійно.

– **Перед читанням** – спрямовує на творче сприйняття художнього тексту.

– **Літературний практикум** – пропонує перевірити на конкретному літературному матеріалі ваше вміння користуватися набутими теоретичними знаннями.

– **Віртуальна скринька** – містить лінки до додаткової цікавої інформації, літературних творів для самостійного опрацювання, аудіо- та відеоматеріалів, творів образотворчого мистецтва, а також онлайн-завдань.

Бажаємо вам успіхів!

Авторки

ВСТУП

КНИГИ – КОРАБЛІ ДУМОК

1. З'єднайте ілюстрації з літературних творів про мандрівки з назвами та іменами їхніх авторів.
2. На прикладі одного із цих творів розкажіть, яких знань про світ і самих себе набули змальовані персонажі під час своїх мандрівок.

К. С. Льюїс

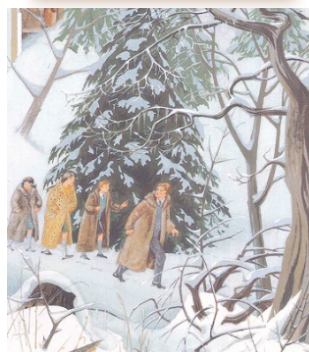
«Острів скарбів»

Ч. Дікенс

«Лев, Чаклунка
і стара шафа»

Р. Л. Стівенсон

«Різдвяна пісня
в прозі»

Художня література є не менш значущим джерелом наших знань про світ і самих себе, ніж наука. Адже літературні твори збагачують нас найрізноманітнішими знаннями з історії чи географії, фізики чи біології, соціології чи психології. Так, з літературних мандрівок до далеких країн ми нерідко довідуємося про історію та побут різних народів; з розповідей про реальне щоденне життя дізнаємося про соціальні проблеми певного суспільства; поетичні пейзажи навчають нас розуміти мову природи, а стосунки літературних персонажів відкривають нам глибини людської душі. Однак, на відміну від науки, яка працює з фактами, поняттями, аргументами та доказами, єдиним «інструментом» літератури є **художній образ**. А «будівничим матеріалом» художньої літератури є **слово**.

Будь-який письменник мислить образами, вкладаючи в них власні думки, почуття, уявлення чи творчі ідеї. Наприклад, свій захват перед дивовижною силою людського розуму письменник Артур Конан Дойл увиразив в образі неперевершеного Шерлока Холмса, якому було до снаги розв'язувати найскладніші загадки, а автор Клайв Стейплз Льюїс утілював найважливіші християнські ідеї в яскравому образі Лева Аслана, під проводом якого сили добра здобувають перемогу над силами зла.

Утім, на образи в художній літературі перетворюються не лише переживання й роздуми автора, а й сама дійсність, у якій він живе. При цьому, здавалося б, звичні явища та речі постають у формі яскравих художніх картин, а слова, з яких такі картини створюються, набувають художньої виразності й краси. Недарма художню літературу називають «красним письменством».

З образів у літературному творі складається його **художній світ**. Він водночас схожий і не схожий на реальність, що нас оточує. Схожий, тому що наділений рисами правдоподібності, які наближають його до реальності: у ньому теж є, скажімо, небо, море чи гори, міста й села, будинки й потяги, живі істоти й речі. До того ж близькість до реальності зберігається навіть у тих творах, що змальовують неймовірні події чи фантастичні постаті. Адже, якби та сама літературна фантастика не мала жодного стосунку до нашого реального життя, навряд чи вона зацікавила б численних читачів. Пригадаймо чарівну країну Мумі-тролів, що її фантастичні мешканці приваблюють своїми стосунками й переживаннями, вочевидь схожими на наші.

Однак на відміну від дійсності, художній світ містить елементи письменницької вигадки – до того ж навіть там, де, здавалося б, достеменно відтворюються реальні події, як-от у документальній літературі. Показовим прикладом тут є «Щоденник» Анни Франк: правдивий опис життя своєї родини за часів нацистських переслідувань юна авторка доповнила вигаданим образом подруги Кітті, якій адресувала свої дописи.

Відтак, з одного боку, художній світ містить усе, що є в реальності. А з іншого – він позначений відбитком світосприйняття, ідей і психологічних особливостей автора твору й, отже, становить втілений в образах індивідуальний погляд письменника на життя. Саме тому кожен талановитий митець створює власний художній світ. Він вміщує не лише «зовнішню» дійсність, а й внутрішній світ людини.

Варто зазначити, що в літературному творі емоції здебільшого пов'язані з конкретними образами й поєднуються з роздумами над історичними, соціальними, філософськими, моральними, релігійними та іншими проблемами. Саме тому, що художня література досліджує глибини людської душі, її порівнюють з «людинознавством», а творчість письменника – із працею філософа. Але майстер слова не так «розповідає» про свої роздуми, як створює просякнуті ними образні картини, що постають перед очима читача. Так проявляється чарівна сила словесного мистецтва.

Нерідко літературні твори будуються як подорожі в просторі та часі. Так, розповсюдженим сюжетом пригодницької літератури є подорож до далеких країн, під час якої мандрівники знайомляться з іншими народами, іншою природою та культурою, іншими традиціями та уявленнями. Часом саме із цим – іншим – простором пов'язуються сподівання на пошуки ідеалу щасливого життя. Невипадково в літературі широкої популярності набув мотив шукань мрії в чужих краях. Саме до такої мандрівки закликає свою кохану ліричний герой вірша «Запрошення до подорожі» Шарля Бодлера:

(...) Поглянь – кораблі
В блакитній імлі
Заснули опісля блукання.
Вони звіддалік
Прийшли, щоб навів
Твої вдовольнити бажання.
Злотисті сонця

Тепер без кінця
Вкривають канали, все місто
Й зелені поля,
І всесвіт-земля
В теплі засинає вогнисто (...)
Переклад В. Ткаченка

К. Д. Фрідріх.
На вітрильнику. 1819

Пам'ятник відкриттям,
фрагмент, м. Ліссабон,
Португалія

У цих рядках створюється саялива, сповнена спокою й любові картина світу. Так подорож до чужих країв перетворюється на символічну мандрівку до ідеалу щастя. Один з найвідоміших прикладів літературних мандрівок у часі – це твір Чарлза Дікенса «Різдвяна пісня в прозі». Його головний герой Скрудж подорожує власним минулим і майбутнім. Упродовж цих мандрівок він прозирає щодо власних помилок і відкриває справжній сенс свого життя, а разом – красу й мудрість світу, у якому живе.

Саме завдяки таким відкриттям літературні тексти, створені на відстані століть і навіть тисячоліть, зберігають свою привабливість і силу впливу на прийдешні покоління. Пишні храми Давньої Греції та Давнього Риму давно перетворилися на руїни, що відвідують допитливі туристи; скульптури античних богів виставлено для огляду під дахами музеїв далеко від тих місць, де їм поклонялися; проте карбовані вірші гомерівської «Одісеї» з тією самою силою підкорюють наші серця, як свого часу надихали й давніх греків. Так само, як і читачі минулих століть, ми захоплюємося диваком Дон Кіхотом, сміємося над пригодами хлопчика Мотла, співчуваємо боротьбі Робінзона Крузо за виживання на безлюдному острові та пізнаємо хибні й справжні цінності людського буття, подорожуючи від однієї планети до іншої разом з Маленьким принцом. Усе це відбувається тому, що, крім розповідей про історичні події, побут, звичаї та уявлення попередніх поколінь, у літературних творах містяться незмінні, вічні загальнолюдські духовні цінності. У цьому сенсі літературні твори є стежками, що ведуть до духовної культури людства.

Відкриття, що спонукають нас по-іншому побачити світ і власну душу, перебувають у центрі уваги літературних творів, пропонованих до читання у 8-му класі. Якщо підручник із зарубіжної літератури для 7-го класу був зосереджений на темі історії в літературі, то підручник, який ви тримаєте в руках, запрошує вас до літературних мандрівок, що мають на меті знайомство із зовнішнім та внутрішнім світом і, отже, – відкривають шлях до самопізнання. Невипадково на обкладинці підручника вміщено репродукцію знаменитої картини німецького художника Каспара Давида Фрідріха «На вітрильнику», яка створює відчуття, ніби ми, глядачі, подорожуємо разом із зображеними персонажами до далекого краю, що проступає крізь ранкову імлу на горизонті. Ця подорож, що набуває значення метафоричної мандрівки людини крізь життєве море до нових духовних обріїв і відкриттів світу, може слугувати символічним ключем до змісту цього підручника. А за його своєрідне гасло може правити влучний вислів англійського політика і філософа XVI–XVII ст. Френсіса Бекона: *«Книги – кораблі думок, що мандрують хвилями часу й обережно несуть свій дорогоцінний вантаж від покоління до покоління»*.

Перевірте себе

- Зіставте вже відомі вам факти з тим, що ви дізналися зі Вступу, і заповніть таблицю системи «Поміч», скориставшись позначками:
 «V» – мені це було відомо (відома інформація);
 «+» – мені це не було відомо (нова інформація);
 «–» – це суперечить тому, що я знаю;
 «?» – у мене виникло запитання щодо цієї інформації.

V	+	–	?

- Із чим порівнює книгу Ф. Бекон? Розкрийте зміст його вислову. А з чим порівняли б книгу ви? Занотуйте до зошита одним реченням: «Книга – це...».
- Чим відрізняються шляхи передачі знань у науці та в художній літературі? Поясніть відмінності між ними на відомих вам прикладах.
- Подискутуймо!** Чи може нині художня література бути єдиним джерелом пізнання? Аргументуйте свою думку.
- Наведіть приклади літературних творів про мандрівки. Чим вони зацікавлюють читачів?
- Робота в парах.** Обговоріть репродукцію картини Каспара Давида Фрідріха «На вітрильнику» (с. 6). Як ви розумієте її зміст? Порівняйте цю репродукцію з уривком з вірша «Запрошення до подорожі» Шарля Бодлера.
- За допомогою інтернет-мережі знайдіть приклади мандрівок у: а) творах української літератури; б) творах живопису; в) музичних творах.
- Розвиваймо мовлення.** Французький письменник Віктор Гюго зауважив: «Світ – корабель, розум – вітрило, думка – кермо». Використовуючи цей вислів, складіть сторітелінг¹ про подорож реальними або вигаданими захопливими світами.
- Творча лабораторія.** Уявіть себе мандрівником/мандрівницею країною красного письменства. Укладіть розповідь про подорож країною літературних творів. Зазначте, які місцевості відвідаєте, з якими персонажами зустрінетесь, про які пригоди вони вам розкажуть.

¹ *Сторітелінг* – мистецтво захопливої розповіді.

ЧАСТИНА ПЕРША

БІБЛІЯ – ДУХОВНА СКАРБНИЦЯ ЛЮДСТВА

У цій частині ви дізнаєтеся:

- хто такий пророк Мойсей і як йому вдалося вивести свій народ з рабства;
- чому давні євреї сорок років блукали пустелею і які заповіді від Бога вони отримали;
- ким були найближчі учні Ісуса Христа й хто його зрадив;
- що таке «золотий тілець», «манна небесна», «Неопалима купина» та багато інших цікавих речей.

РОЗДІЛ 1

ШЛЯХ ДО ЗЕМЛІ ОБІТОВАНОЇ

1. Розгляньте колаж. Визначте зображені на ньому відомі вам біблійні старозавітні сюжети, назвіть події та персонажів.

2. Назвіть дві частини, з яких складається Біблія.

3. Пригадайте історію біблійного Йосипа Прекрасного. Чим вона закінчується?

Ви вже знаєте, що Біблія, яка є однією зі священних книг людства, складається з двох частин: Старого Заповіту та Нового Заповіту. До складу Старого Заповіту входить так зване П'ятикнижжя Мойсееве. У ньому розповідається про створення світу й перших людей,

становлення єврейської родини, важливі етапи давньої історії єврейського народу, про Десять заповідей, що були передані Богом давнім євреям, закони світського й релігійного життя, за якими вони мали жити, благословіння та пророцтва. Одним із центральних сюжетів П'ятикнижжя є історія тривалої мандрівки давніх євреїв від Єгипту, де вони жили в ганебному рабстві, до Землі Ізраїльської, яку називали Землею Обітваною, тобто обіцяною за обітницею Богом євреям. У Біблії ця країна, яка також називається «Ханаан», описується як край, що «тече молоком та медом». Саме на цю благословенну Богом, виміряну землю привів єврейський народ його духовний вождь і законодавець, пророк і великий праведник Мойсей. Ця історія викладена в Старому Заповіті в Книзі Вихід, що її назва відбиває головну подію – вихід євреїв з єгипетського рабства. ➡

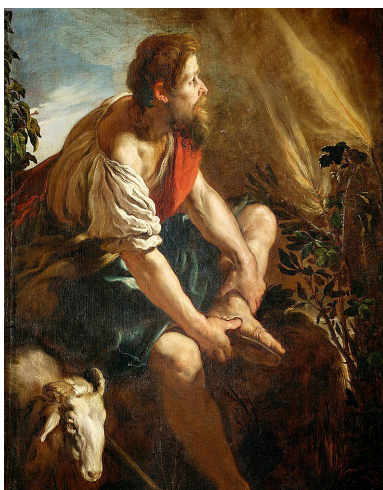
ІСТОРІЯ МОЙСЕЯ: ВІД ЗНАЙДИ ДО ДУХОВНОГО ВОЖДЯ ЄВРЕЙСЬКОГО НАРОДУ

Багато чого змінилося від тих часів, коли Йосип Прекрасний примирився зі своїми братами й велика єврейська родина переселилася на Єгипетську землю, де знайшла собі, здавалося б, добрий прихисток. Після смерті Йосипа становище євреїв у Єгипті погіршилося. Новий фараон не довіряв євреям і, по суті, перетворив їх на рабів. Вони мали важко працювати й терпіти суворе покарання навіть за незначні провинності. Зрештою, фараон надумав зменшити кількість євреїв у Єгипті й наказав втопити в річці Ніл усіх новонароджених єврейських хлопчиків. Та одна жінка винайшла спосіб врятувати свого сина. Вона поклала його до кошика, який сховала в очереті на березі Нілу, й наказала доньці Міріам потайки простежити за ним. Невдовзі кошик знайшла дочка фараона, яка разом зі своїми служницями прийшла купатися в річці. Побачивши в кошику неймовірно гарне немовля, що плакало, єгипетська принцеса зглянулася на нього й вирішила його всиновити. Знайда отримав ім'я Мойсей, що означає «той, якого знайшли у воді».

Сестра хлопчика, що спостерігала за цими подіями, запропонувала доньці фараона взяти годувальницею його рідну матір. Так рідна мати отримала можливість вигодувати своє дитя. Коли Мойсей підріс, вона привела його до доньки фараона в палац, де він надалі зростав, оточений увагою і любов'ю, як принц. Там йому дали добру освіту, прищепили «єгипетську мудрість». Проте Мойсей пам'ятав про власне єврейське походження й цікавився життям свого народу. З гарячим співчуттям він спостерігав за стражданнями євреїв у єгипетському рабстві. Одного разу він став на захист свого одноплемінника, якого жорстоко бив єгиптянин, і вбив кривдника. Ховаючись від покарання, Мойсей утік до землі Мадіамської. Там він познайомився зі священником Йофором, одружився з його донькою і прожив сорок років, заробляючи на життя як пастух.

П. Веронезе. Знайдення Мойсея. 1560-ті рр.

Д. Фетті. Мойсей
і Неопалима Купина.
1615–1617

Одного разу, випасаючи отару неподалік від гори Синай, Мойсей побачив дивний терновий кущ, який палав, але не згорав. Із цього куща, що в Біблії називається Неопалимою Купиною, до нього промовив Бог.

ЗІ СТАРОГО ЗАПОВІТУ. КНИГА ВИХІД, РОЗДІЛИ 3–4

(Уривки)

І сказав Він: «Не зближайся сюди! Здійми взуття своє з ніг своїх, бо те місце, на якому стоїш ти, – земля це свята».

І сказав: «Я Бог батька твого, Бог Авраама, Бог Ісака й Бог Якова!» І сховав Мойсей обличчя своє, бо боявся споглянути на Бога!

І промовив Господь: «Я справді бачив біду Свого народу, що в Єгипті, і почув його зойк перед його гнобителями, бо пізнав Я болі його.

Я зійшов, щоб визволити його з єгипетської руки, та щоб вивести його з цього краю до Краю доброго й широкого, до Краю, що тече молоком та медом <...>

А тепер іди ж, і Я пошлю тебе до фараона, і виведи з Єгипту народ Мій, синів Ізраїлевих!»

І сказав Мойсей до Бога: «Хто я, що піду до фараона, і що виведу з Єгипту синів Ізраїлевих?»

А Він відказав: «Та Я буду з тобою! А це тобі знак, що Я послав тебе: коли ти виведеш народ із Єгипту, то ви будете служити Богові на оцій горі» <...>.

І відповів Мойсей та й сказав: «Та ж вони не повірять мені, і не послухають голосу мого, бо скажуть: “Господь не явився тобі!”»

І промовив до нього Господь: «Що то в руці твоїй?» Той відказав: «Палиця».

І сказав Він: «Кинь її на землю!» І той кинув її на землю, – і вона стала вужем. І втік Мойсей від нього.

І сказав Господь до Мойсея: «Простягни свою руку, і візьми його за хвоста!» І він простяг свою руку й узяв його, – і той став палицею в долоні його.

«Щоб повірили, що явився тобі Господь, Бог їхніх батьків, – Бог Авраама, Бог Ісака й Бог Якова».

І сказав Господь йому ще: «Засунь свою руку за пахвину свою!» І засунув він руку свою за пахвину свою, і витягнув її, – аж ось рука його побіліла від прокази, як сніг!

А Він сказав: «Поклади знов свою руку за пахвину свою!» І він поклав знову руку свою до своєї пахвини, і витягнув її з пахвини своєї, – і ось вона стала знову, як тіло його.

«І станеться, коли не повірять тобі, і не послухають голосу першої ознаки, то повірять голосу ознаки наступної».

І станеться, коли вони не повірять також обом тим ознакам, і не послухають твого голосу, то ти візьмеш води з Річки, і виллєш на суходіл. І переміниться та вода, що ти візьмеш із Річки, і станеться кров'ю на суходолі».

Та Мойсей сказав до Господа: «О Господи – я не промовець ні від учора, ні від позавчора, ані відтоді, коли Ти говорив був до Свогого раба, бо я тяжкоустий та тяжкоязыкий».

І сказав йому Господь: «Хто дав уста людині? Або Хто робить німим, чи глухим, чи видючим, чи темним, – чи ж не Я, Господь?

А тепер іди, а Я буду з устами твоїми, і буду навчати тебе, що ти маєш говорити».

А він відказав: «Молю Тебе, Господи, – пошли іншого, кого маєш послати».

І запалав гнів Господній на Мойсея, і Він сказав: «Чи ж не Аарон твій брат, Левіт?¹ Я знаю, що він добре буде говорити. Та ось він вийде навпроти тебе, – і побачить тебе, і зрадіє він у серці своїм.

І ти будеш говорити до нього, і вкладеш слова ці в уста його, а Я буду з устами твоїми й з устами його, і буду навчати вас, що маєте робити.

І він буде говорити за тебе до народу. І станеться, – він буде тобі устами, а ти будеш йому замість Бога.

І ти візьмеш у руку свою оцю палицю, якою ознаки чинитимеш».

Переклад І. Огієнка

Перевірте себе

1. Про що йдеться в П'ятикнижжі Мойсєєвому? Чому присвячена Книга Вихід і чому вона так називається?
2. Хто такий Мойсей?
3. Що було незвичайного в обставинах дитинства та юності Мойсея? У чому виявилася вірність молодого Мойсея своєму народові?
4. Як Бог повідомив Мойсею про його покликання? А як Мойсей поставився до цієї звістки? Обґрунтуйте відповідь цитатами.
5. Чим були спричинені вагання Мойсея щодо його спроможності вивести євреїв з єгипетського рабства? Як Бог зміцнив його дух?
6. Що таке Земля Обітована? Чому вона так називається?
7. **Робота в парах.** Знайдіть у прочитаному біблійному розділі, за яких обставин Мойсей промовив такі слова: «О Господи – я не промовець ні від учора, ні від позавчора, ані відтоді, коли Ти говорив був до Свогого раба, бо я тяжкоустий та тяжкоязыкий». Чому ця вада йому здавалася важливою?
8. **Мандруємо інтернетом.** За допомогою інтернет-мережі знайдіть відомості про географічне розташування Землі Обітованої.

Повернувшись з гори Синай, Мойсей разом з братом Аароном звернулися до фараона з проханням відпустити євреїв з Єгипту. У відповідь фараон лише посилив утиски єврейського народу. Тоді, за велінням Господа, Єгипет спіткали численні карі. Спочатку Мойсей та Аарон за допомогою палиці перетворили воду в єгипетських річках на

¹ *Левіт* – представник верстви єврейських священнослужителів з нащадків Левія.

кров, через що загинула вся риба, а єгиптяни мусили викопувати нові джерела питної води. Далі Єгипет постраждав від нечуваної за розмахом навали жаб, мошок і мух, що вкрили собою всю землю разом з живими істотами, будівлями та речами. Але фараон залишався непохитним. І знову Господь наслав на єгиптян кари: мор¹ – на тварин, виразки й нариви – на людей і худобу, бурю з вогняним градом та полчища сарани² – на врожай, жахливу триденну пітьму на всю єгипетську землю... Та найстрашнішою була десята, остання, кара, коли однієї ночі загинули всі первістки єгиптян і тварин.

Лише тоді фараон дозволив євреям залишити Єгипет. Разом з Мойсеєм вийшло шістсот тисяч чоловіків у супроводі членів їхніх родин. Вихід з Єгипту досі є великим єврейським святом, що має назву Песах. А вислів «кари єгипетські» став сталим переносним позначенням страшних лих і тяжких покарань.

Відтак Мойсей повів за собою єврейський народ до Землі Обітованої. Нелегким був цей шлях. Однак попереду йшов сам Господь – удень у стовпі хмари, уночі – у стовпі вогню, що висвітлював мандрівникам дорогу.

Тим часом фараон вирішив силою повернути євреїв назад у рабство. Зібравши військо з колісницями та вершниками, він наздогнав їх біля берега Червоного моря. Побачивши море перед собою та єгиптян за собою, євреї почали нарікати на Мойсея за те, що він спонукав їх полишити Єгипет і тим самим – стати на шлях до загибелі. Проте Мойсей молився Богу, і Бог урятував свій народ від смертельної небезпеки.

ЗІ СТАРОГО ЗАПОВІТУ. КНИГА ВИХІД, РОЗДІЛ 14

(Уривки)

І рушив Ангел Божий, що йшов перед Ізраїльським табором, і пішов за ними; і рушив стовп хмари перед ними, і став за ними, і ввійшов він у середину між табір Єгипту й між табір Ізраїлів. І була та хмара й темрява для Єгипту, а ніч розсвітив він для Ізраїля. І не зближався один до одного цілу ніч.

І простяг Мойсей руку свою на море, – і Господь гнав море сильним східним вітром цілу ніч, і зробив море суходолом, – і розступилася вода.

І ввійшли Ізраїлеві сини в середину моря, як на суходіл, а море було для них муром із правиці їхньої та з лівиці їхньої.

А єгиптяни гналися, і ввійшли за ними всі фараонові коні й колесниці його, та його комонники до середини моря.

І сталося за ранньої сторожі, і поглянув Господь на єгипетський табір у стовпі огня й хмари, та й привів у замішання єгипетський табір.

І поскидав колеса з колесниць його, і вчинив, що йому було тяжко ходити. І єгиптяни сказали: «Утікаймо від ізраїльтян, бо Господь воює за них з Єгиптом!»

І промовив Господь до Мойсея: «Простягни свою руку на море, і нехай вернеться вода на єгиптян, на їхні колесниці й на комонників їхніх».

¹ *Мор* – епідемія, поголовна хвороба, пошесть, морова виразка.

² *Сарана* – комаха, яка перелітає величезними зграями, знищує посіви й рослинність; небезпечний шкідник сільського господарства.

І. Айвазовський. Перехід євреїв через Червоне море. 1891

І простяг Мойсей руку свою на море, – і море вернулося, коли настав ранок, до сили своєї, а єгиптяни втікали навпроти нього. І кинув Господь єгиптян у середину моря!

І вернулася вода, і позакривала колесниці та комонників усьому фараоновому військові, що ввійшло за ними в море. Ані жоден із них не залишився!

А Ізраїлеві сини йшли суходолом у середині моря, а море було для них муром із правиці їхньої та з лівиці їхньої.

І визволив Господь того дня Ізраїля з єгипетської руки. І бачив Ізраїль мертвих єгиптян на березі моря.

І побачив Ізраїль сильну руку, яку виявив Господь у Єгипті, – і став боятися той народ Господа! І ввірував він у Господа, та в Мойсея, раба Його.

Переклад І. Огієнка

БЛУКАННЯ В ПУСТЕЛІ ТА ОБРІЇ НОВОГО ЖИТТЯ

Далі Мойсей повів свій народ крізь пустелю. Дорога була важкою, і люди знову почали ремствувати, звинувачуючи у своїх стражданнях Мойсея та його брата Аарона.

ЗІ СТАРОГО ЗАПОВІТУ. КНИГА ВИХІД, РОЗДІЛ 16

(Уривки)

<...> І говорили їм Ізраїлеві сини: «Коли б ми були повмирили від Господньої руки в єгипетським краї, як ми сиділи над горщиком м'яса, як ми їли хліба досить! Бо ви вивели нас до цієї пустелі, щоб поморити голодом увесь цей збір». <...>

І сказав Мойсей до Аарона: «Скажи всій громаді Ізраїлевих синів: "Наблизьтеся перед лице Господа, бо Він почув ваші ремствування!"»

І сталося, коли говорив Аарон до всієї громади Ізраїлевих синів, то обернулися вони до пустелі, – аж ось слава Господня показалася в хмарі!

Н. Пуссен. Збір манни в пустелі. 1637

І промовив Господь до Мойсея, говорячи:

«Я почув ремствування Ізраїлевих синів. Промовляй до них, кажучи: “Під вечір будете їсти м’ясо, а рано насититесь хлібом, – і познаєте, що Я – Господь, Бог ваш!”»

І сталося ввечорі, і знялися перепелиці, і покрили табір. А рано була верства роси навколо табору.

І піднялася верства тієї роси, – аж ось на поверхні пустелі щось дрібне, вузькувате, дрібне, немов паморозь на землі.

І побачили Ізраїлеві сини, та й казали один до одного: «Ман гу?»¹, бо не знали, що то. А Мойсей відказав їм: «Це той хліб, що дав вам Господь на їжу.

Це те, що про нього Господь наказав: “Збирайте з нього кожен у міру їди своєї, гомер² на голову, за числом ваших душ: візьміть кожен для того, хто в наметі його”».

І зробили так Ізраїлеві сини, і назбирали, хто більше, а хто менше.

І зміряли вони гомером, – і не мав зайвого той, хто зібрав більше, а хто зібрав менше, не мав нестачі, – зібрали кожен у міру своєї їди! <...>

І назвав Ізраїлів дім ім’я тому: манна. Вона була, як коріяндрове насіння, біла, а смак її, – як тісто в меду.

І сказав Мойсей: «Оце те, що наказав Господь: “Наповни нею гомер на сховок для ваших поколінь, щоб бачили той хліб, яким Я годував вас на пустелі, коли Я виводив вас із єгипетського краю”». <...>

А Ізраїлеві сини їли ту манну сорок літ, аж до прибуття їх до краю заселеного, їли манну аж до приходу їх до границі ханаанського краю.

Переклад І. Огієнка

¹ *Ман гу?* – Що то? Звідси пішло слово «манна».

² *Гомер*, або *омер* – міра ваги, приблизно 1,8 кг.

За три місяці по тому Мойсей привів людей до гори Синай. На її вершині, на тому самому місці, де до нього колись промовляв Бог з Неопалимої Купини, Мойсей провів 40 днів і отримав від Бога скрижалі – кам'яні таблиці з Десяттю Божими заповідями, які він мав передати своєму народові. Ці заповіді мали утворити моральну основу нового життя. Проте за цей час євреї, забувши про Бога, створили собі золотого тельця (статую золотого теляти), якому почали поклонятися. Це означало, що вони поставили матеріальні цінності над вірою, земні насолоди – над духовним скарбами, золото – над Богом. Зійшовши з гори й побачивши, як його люди танцюють довкола золотого й наказав левітам убити прихильників ідола разом з їхніми родичами та друзями. І знову Мойсей зійшов на Синай, знову прожив там 40 днів і знову приніс звідти таблиці з Десяттю заповідями. При цьому його обличчя промінилося таким сяйвом, що він мусив його сховати під покривалом, аби ті, хто його бачив, не осліпли. Цього разу Десять заповідей були передані єврейському народові, і між Богом та євреями була укладена угода («Заповіт»), згідно з якою євреї мали слухатися Господа й дотримуватися Його Закону, а Господь їх захищав і благословляв. Тут був збудований похідний Храм – так звана Скінія, і призначені священники, що їх як первосвященники очолили Мойсей та Аарон.

ЗІ СТАРОГО ЗАПОВІТУ. КНИГА ВИХІД, РОЗДІЛ 20

(Уривок)

Десять Божих заповідей

І Бог промовляв всі слова оці, кажучи:

«Я – Господь, Бог твій, що вивів тебе з єгипетського краю з дому рабства.

Хай не буде тобі інших богів передо Мною!

Не роби собі різьби і всякої подоби з того, що на небі вгорі, і що на землі долі, і що в воді під землею.

Не вклоняйся їм і не служи їм, бо Я – Господь, Бог твій, Бог ревнивий, що карає за провину батьків на синах, на третіх і на четвертих поколіннях тих, хто ненавидить Мене, і що чинить милість тисячам поколінь тих, хто любить Мене, і хто держиться Моїх заповідей.

Не призывай Імення Господа, Бога твого, надаремно, бо не помилує Господь того, хто призиватиме Його Ймення надаремно.

Пам'ятай день суботній, щоб святити його!

Шість днів працєю і роби всю працю свою, а день сьомий – субота для Господа, Бога твого: не роби жодної праці ти й син твій, та дочка твоя, раб твій та невольниця твоя, і худоба твоя, і прихोцько твій, що в брамах твоїх.

Бо шість днів творив Господь небо та землю, море та все, що в них, а дня сьомого спочив, тому поблагословив Господь день суботній і освятив його.

Шануй свого батька та матір свою, щоб довгі були твої дні на землі, яку Господь, Бог твій, дає тобі!

Не вбивай!

Не чини перелюбу!

Не кради!

Не свідкуй неправдиво на свого ближнього!

Не жадай дому ближнього свого, не жадай жони ближнього свого, ані раба його, ані невольниці його, ані вола його, ані осла його, ані всього, що ближнього твого!» <...>

Переклад І. Огієнка

За рік по тому євреї знову вирушили в путь під проводом Мойсея, який у чудесний спосіб допомагав їм долати небезпеки й труднощі.

Діставшись кордону Землі Обітованої, вони вислали до неї дванадцять розвідників. Ті повернулися з розповідями про родючий і благодатний край, до якого вів свій народ Мойсей. Проте десятеро з них висловили сумнів у спроможності євреїв завоювати цю землю. Засмучені люди попросилися назад до Єгипту. За це їх було покарано сорока роками блукань у пустелі – аби всі, хто відмовився увійти до Землі Обітованої і покластися на волю Божу, померли, і на неї оселилися лише їхні нащадки, які не знали єгипетського рабства.

Через сорок років блукань у пустелі Мойсей знову привів свій народ до кордону Землі Обітованої. Через те, що він відступив від Божого наказу й замість узяти палицю й сказати скелі, аби вона дала воду, двічі вдарив по скелі, його разом з братом було покарано: Бог заборонив їм ступати на Землю Обітовану. Там, на кордоні Ханаана, Мойсей помер у віці 120 років. Однак до останнього подиху він залишався проводирем, пророком і наставником свого народу, який духовно оновився й поклав початок власній новій історії.

Н. Пуссен. Мойсей висікає воду зі скелі. 1633

Перевірте себе

1. За що Господь наслав на Єгипет десять кар? Назвіть їх. Яка з них переконала фараона задовольнити прохання Мойсея та Аарона?

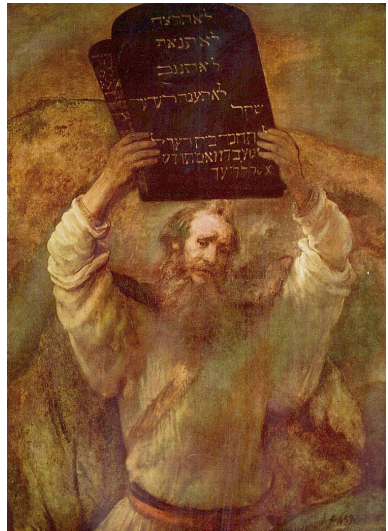

2. Розкажіть про перехід євреїв через Червоне море. Які неймовірні зміни сталися з водоймою в цьому епізоді? Знайдіть відповідні цитати. За що, на вашу думку, було покарано єгиптян на чолі з фараоном?
3. Визначте уривок, з якого взята така цитата: «І говорили їм Ізраїлеві сини: „Коли б ми були повмирали від Господньої руки в єгипетському краї, як ми сиділи над горщиком м'яса, як ми їли хліба досить! Бо ви вивели нас до цієї пустелі, щоб поморити голодом увесь цей збір"». Як ця цитата характеризує стан людей, що йшли крізь пустелю? Яку відповідь вони отримали на свої ремствування?
4. Що Мойсей приніс своєму народові, коли повернувся з гори Синай? Чому він двічі сходив на неї? Які зміни відбулися із самим Мойсеєм під час його перебування на горі?
5. Про що йдеться в Десяти Божих заповідях?
6. Яка угода між Богом та людьми була укладена біля гори Синай?
7. За що євреїв було покарано сорока роками блукань у пустелі? Чому Мойсей так і не увійшов до Землі Обітованої?

Чи був Мойсей реальною історичною особистістю, історики та біблеїсти сперечаються дотепер. Адже на сьогодні не знайдено історичних джерел чи архітектурних пам'яток, які служили б доказами його життя або історії виходу єврейського народу з Єгипту. Проте дослідники припускають, що Мойсей міг дійсно жити в XIV–XIII ст. до н. е. й бути учасником тих подій, які зображуються в Старому Заповіті. Про це свідчить передусім достовірність біблійної оповіді, що містить точний опис життя рабів у Єгипті, побут і традиції того часу тощо.

Водночас група європейських учених на чолі з епідеміологом Джоном Марром спробувала науково обґрунтувати біблійну розповідь про десять єгипетських кар. Так, почервоніння води в єгипетських річках вони пояснили так званими «червоними припливами», викликаними цвітінням певних водоростей, що випускають токсини й поглинають кисень. Наслідком цього стала загибель риби й масова втеча жаб. Мертва риба й загиблі жаби викликали навалу мух та мошок, що розповсюдили інфекційні хвороби худоби. Грім, блискавки і вогненний град учені пов'язали з виверженням вулкана, триденну «п'ятьму єгипетську» – з аномальною піщаною бурею. Знайшла своє пояснення також загибель первістків: її причиною, на думку вчених, міг бути отруйний грибок на верхньому шарі зернових запасів. За єгипетською традицією, першими в родині харчувалися старші сини, які отримували подвійну порцію; так само годували й худобу. Тому первісткам дісталось більше отруйної їжі, що й спричинило їхню загибель.

Рембрандт. Мойсей, який розбиває Скрижалі Заповіту. 1659

Мойсей як захисник народу, його духовний учитель і законодавець з давніх часів був шанований українським народом. Невипадково одним з поширених українських імен було Мусій. В україн-

ській культурі порівнювали зі старозавітним Мойсеєм захисників українського народу, оборонців національної гідності, духовних наставників. Так, відомий письменник Іван Франко створив поему «Мойсей» (1905), у якій через історію давніх євреїв зобразив долю українського народу та його шукання своєї «землі обітованої».

Запитання і завдання до прочитаного

1. Перейшовши за посиланням <https://forms.gle/KdE3X515W1vGjpUD7> або QR-кодом, перевірте, як ви запам'ятали героїв і події історії виходу євреїв з єгипетського рабства, і виконайте онлайн-тести.
2. Складіть план до історії життя пророка Мойсея. Які риси характеру Мойсея розкрилися на різних етапах його життя?
3. Чи легко було Мойсеєві вести єврейський народ до Землі Обітованої? Як Бог підтримував Мойсея та єврейський народ? А які духовні властивості самого Мойсея допомогли йому виконати роль духовного проводиря свого народу? Обґрунтуйте відповідь прикладами з прочитаних уривків з Книги Вихід.
4. Прокоментуйте три з Десяти Божих заповідей (за власним вибором). Як ви розумієте їхній зміст? Обґрунтуйте відповідь відомими вам прикладами з життя або з прочитаних літературних творів.
5. **Поміркуймо!** Наведіть приклади з прочитаних літературних творів, які ілюструють виконання чи ігнорування біблійних заповідей. Як це позначилося на долі літературних персонажів?
6. **Творча лабораторія. Робота в парах. Монолог оратора** – це вміння переконати аудиторію та налаштувати її на потрібний лад. Уявіть, що вам треба було б переконати фараона відпустити єврейський народ. Підготуйте свою промову. Під час роботи врахуйте такі рекомендації:
 - Пам'ятайте, що монолог має бути цікавим для слухача.
 - Структуруйте свій монолог: вступ, основна частина, висновок.
 - Визначте ключові моменти, які хочете висвітлити.
 - Використовуйте приклади, ілюстрації та цитати.
 - Зверніть увагу на голос, міміку та жестикуляцію.
7. **Творчий переказ.** Випишіть з оповіді про перехід через Червоне море словосполучення з дієсловами, за допомогою яких у перекладі передано гостроту подій, що відбувалися. Наприклад: *вода розступилася, увійшли на середину моря...* Використовуючи виписані опорні словосполучення, перекажіть події переходу через Червоне море.
8. **Розвиваймо мовлення. Словесне малювання.** 1. Випишіть із оповіді про манну небесну словосполучення з прикметниками, які описують диво. 2. За їхньою допомогою складіть опис манни небесної, якою ви її уявляєте.
9. **Філологічний майстер-клас.** Зверніться до фразеологічного словника української мови й поясніть походження і сенс висловів: *підма єгипетська, Неопалима Купина, манна небесна, Земля Обітована, золотий телець*. У яких життєвих ситуаціях ви могли би ними скористатися?

Історія Мойсея служить джерелом натхнення для багатьох живописців, поетів, скульпторів, режисерів.

1. Розгляньте зображення творів мистецтва (с. 9–17). Які мотиви та образи, пов'язані з історією Мойсея та блукань єврейського народу, на них змальовані? Висловіть власне ставлення до цих мистецьких творів.
2. Як зображені Неопалима Купина та Мойсей на репродукції картини італійського художника Д. Фетті (с. 10)? Зверніть увагу на композицію та кольори картини.

3. Опишіть композицію картини І. Айвазовського «Перехід євреїв через Червоне море» (с. 13). Що вона підкреслює? Який саме момент переходу змальовує художник?

4. Розгляньте репродукцію картини Рембрандта «Мойсей, який розбиває Скрижалі Заповіту» (с. 17). Чому, на вашу думку, головною емоцією Мойсея тут є його нерішучість? У чому вона виявляється? Аргументуйте свою відповідь. А як змалювали б Мойсея ви?

Вершиною художнього втілення образу біблійного пророка Мойсея стала скульптура Мікеланджело «Мойсей». Роботі над ній митець присвятив сорок років свого життя, завершивши її у віці 85 років. При цьому всю роботу майстер виконував сам, не допускаючи до скульптури своїх учнів. Він говорив, що така праця нагадує сорок років блукання пустелею. Постаць, що вийшла з-під його різця, вражає своєю могутністю, силою виразності й неймовірною реалістичністю. Існує інтерпретація, що тут зображено саме той момент, коли Мойсей побачив танок євреїв довкола золотого тельця.

- Які риси вдачі та почуття біблійного пророка передані в скульптурі Мікеланджело «Мойсей»?

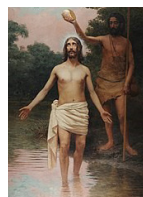
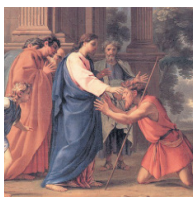
Мікеланджело.
Мойсей. 1513–1515

РОЗДІЛ 2

УЧНІ ІСУСА ХРИСТА

Розгляньте стрічку часу. Визначте на ній відомі вам новозавітні сюжети. Назвіть зображені події та явища. Запропонуйте правильний хронологічний варіант подій.

На проповіді Ісуса Христа збиралося багато людей з різних куточків Землі Ізраїльської. Багато з них прагли отримати від Христа одужання або воліли почути Його вчення. Проте були й ті, хто обрав Сина Божого за свого Вчителя. У Новому Заповіті згадуються 70 учнів Христових. Однак найближчих учнів, які Його постійно супроводжували, було лише дванадцять. Учні Христа називають також «апостолами»,

що в перекладі з давньогрецької означає «посланці». Справді, згодом Ісус Христос послав апостолів проповідувати Його вчення, наділивши їх силою цілювати недужих і творити чудеса.

АПОСТОЛИ ІСУСА ХРИСТА

Ким були Його дванадцять найближчих апостолів? На перший погляд, ці дванадцять учнів не мали жодних переваг перед іншими прихильниками Христового вчення. Вони не мали багатства та влади, не обіймали високих посад і не були наділені особливими талантами. На момент зустрічі з Ісусом Христом вони не були також великими сміливцями, мудрецами або святими. Проте дещо їх відрізняло від оточення. Вони мали серце, відкрите для віри в Ісуса Христа, і рішучість в одну мить покинути своє звичне життя й піти за Сином Божим. Про це виразно свідчить зображений євангелістом Матвієм епізод, у якому Ісус покликав до себе тих, хто мав стати Його учнями.

З НОВОГО ЗАПОВІТУ. ЄВАНГЕЛІЄ ВІД МАТВІЯ

(Уривок)

Як проходив же Він поблизу Галілейського моря, то побачив двох братів: Симона, що зветься Петром, та Андрія, його брата, що невода в море закидали, – бо рибалки були.

І Він каже до них: «Ідіть за Мною, – Я зроблю вас ловцями людей!». І вони зараз покинули сіті, та й пішли вслід за Ним. І, далі пішовши звідти, Він побачив двох інших братів, – Зеведеєвого сина Якова та Івана, його брата, із Зеведеєм, їхнім батьком, що лагодили свого невода в човні, – і покликав Він їх. Вони зараз залишили човна та батька свого, – та й пішли вслід за Ним.

Переклад І. Огієнка

Поза тим, апостоли мали також жагу навчатися Христового вчення, духовно зростати й зміцнюватися у вірі та любові до Ісуса, долаючи власні слабкості й набуваючи внутрішньої сили. Саме це дозволило їм

Дж. Тіссо. Настанова апостолам.
1886–1894

вже після страти, Воскресіння та Вознесіння Христа стати святими й здійснити подвиг поширення християнського вчення, за який більшість з них прийняли мученицьку смерть.

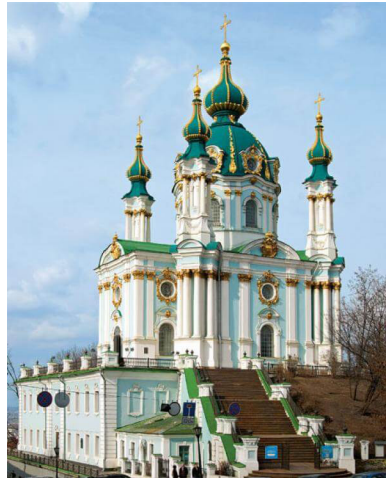
Хронологічно першими, кого покликав Христос, були брати Андрій та Симон-Петро. Через це апостола *Андрія* називають *Первозваним*. Син рибалки, він теж заробляв на хліб риболовлю, але вирішив присвятити себе Богові. Відтак відмовився вступати в шлюб і став спочатку учнем Іоанна Хрестителя, а згодом – апостолом Ісуса Христа.

Після Вознесіння Ісуса Христа апостоли, кинувши жереб, вирушили проповідувати Його вчення в різні землі. Андрій Первозваний відправився до Грузії та Скіфії – легендарної країни, що існувала на теренах степів і лісостепів Східної Європи. Сьогодні археологи знаходять скіфські кургани в Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Київській та інших областях сучасної України. Тому апостол Андрій Первозваний вважається засновником християнства на українських теренах.

За легендою, Андрій з учнями досяг підніжжя київських пагорбів і тут зробив важливе пророцтво. Про нього розповідає Нестор Літописець у «Повісті минулих літ». За його словами, Андрій, ставши під горами на березі Дніпра, сказав учням: *«Бачите ви гори сі? Так от, на сих горах возсіяє благодать Божя, і буде город великий, і церков багато воздвигне Бог». І зійшов він на гори сі, і благословив їх, і поставив хреста. І, поклонившись Богу, він спустився з гори сеї, де опісля постав Київ, і рушив по Дніпру вгору».*

За багато століть по тому на місці, де Андрій Первозваний встановив хрест, постала Андріївська церква – перлина Києва. ➡

Андріївська церква,
м. Київ. Архітектор
Б. Растреллі.
1615–1617

Апостола Симона Христос назвав *Петром* (у перекладі з давньогрецької – «скеля», «камінь»). Так, в Євангелії Ісус Христос каже до цього учня: «І кажу тобі, що ти скеля; на скелі оцій побудую я Церкву Свою, – і сили пекельні не переможуть її». Справді, в усіх чотирьох Євангеліях Петро змальовується як провідна постать у колі апостолів й один з наближених до Христа учнів.

Петро супроводжує Христа в багатьох, зокрема й ключових, епізодах євангельської історії. Він відважно ставить непрості питання перед Сином Божим, із щирим ентузіазмом слідує за Ісусом Христом і навіть намагається Його зупинити, коли чує про смертельну небезпеку, що загрожує Вчителеві. В одному з епізодів Петро, всією своєю вірою покладаючись на Христа, навіть наважується йти до Нього по бурхливих морських хвилях, і Христос підтримує його, надто ж тоді, коли страх бере гору над вірою і Петро починає тонути...

З НОВОГО ЗАПОВІТУ. ЄВАНГЕЛІЄ ВІД МАТВІЯ

(Уривок)

І зараз звелів Ісус учням до човна сідати, і переплисти на той бік раніше Його, аж поки народ Він відпустить. Відпустивши ж народ, Він на гору пішов помолитися на самоті; і як вечір настав, був там Сам. А човен вже був на середині моря, і кидали хвилі його, бо вітер зірвавсь супротивний. А о четвертій сторожі нічній Ісус підійшов до них, ідучи по морю. Як побачили ж учні, що йде Він по морю, то на-

страшилися та й казали: «Мара!». І від страху вони закричали... А Ісус до них зараз озвався й сказав: «Заспокойтесь, – це Я, не лякайтесь!». Петро ж відповів і сказав: «Коли, Господи, Ти це, то звели, щоб прийшов я до Тебе по воді». А Він відказав йому: «Іди». І, вилізши з човна, Петро став іти по воді і пішов до Ісуса. Але, бачачи велику бурю, злякався, і зачав потопати, і скричав: «Рятуй мене, Господи!». І зараз Ісус простяг руку й схопив його, і каже до нього: «Маловірний, чого усумнився?». Як до човна ж вони ввійшли, буря вщухнула. А приявні в човні вклонились Йому та сказали: «Ти справді Син Божий!».

Переклад І. Огієнка

У цій історії образ Петра символізує людину, яка крізь життєві бурі йде до Бога і яка завдяки вірі в Бога долає на своєму шляху всі страждання й небезпеки. Проте водночас тут проявляється й удача апостола Петра – сильної й палкої духом людини, яка, навіть переживаючи хвилину слабкості, твердо тримається віри в Христа, і її віра здатна творити чудеса. Сила Петра уповні розкриється після Воскресіння Ісуса Христа, коли він отримає силу не лише зцілювати хворих, але й воскрешати мертвих, не лише проповідувати християнське вчення, але й започаткувати розбудову християнської церкви. ➡

Сильному й палкому духом Петрові Христос довірив турботу про тих, хто увірував у Нього та Його вчення. Апостол Петро вважається засновником християнської церкви, а католики шанують його як першого Папу Римського.

З Віфсаїди, рідного міста апостолів Андрія та Симона-Петра, походив також апостол *Пилип*. Він проповідував Слово Боже в Галілеї, Греції, Сирії та інших країнах. За цю діяльність Пилип був засуджений до страти, яку прийняв у віці 87 років.

Пилип привів до Христа Нафанаїла *Варфоломея*, який був чи то його товаришем, чи то родичем. Про цього учня Христос сказав: «Ото справді ізраїльтянин, що немає в нім підступу!». Після Воскресіння Христа Варфоломій проповідував у різних країнах. У Вірменії він переклав Євангеліє від Матвія місцевою мовою. На території Вірменії його було страчено. До останнього подиху Варфоломій продовжував проповідувати.

Рибалками, як і їхній батько, були й брати *Яков* та *Іоанн Зеведеєві* (тобто сини Зеведея). Напевне, через їхню запальну вдачу Ісус називав їх «синами грому». Яков, який дійшов зі своєю проповіддю до Іспанії, вважається покровителем прочан. Його брат Іоанн був улюбленим учнем Христа. Коли після арешту Христа налякані й розгублені учні розбіглися, Іоанн був одним-єдиним серед апостолів, хто залишився з Христом до кінця. Він був поруч з Учителем під час Його страти. Саме йому розп'ятий на хресті Христос доручив піклуватися про Свою Матір – Діву Богородицю: «Як побачив Ісус матір та учня, що стояв тут, якого любив, то каже до матері: “Оце, жоно, Твій син!” Потім каже до учня: “Оце мати твоя!” І з тієї години той учень узяв її до себе». Іоанна називають богословом та євангелістом, оскільки він є автором одного з чотирьох Євангелій, книги пророцтв, що має заголовок «Одкровення Іоанна Богослова», а також, за припущенням, трьох послань. Іоанн Бо-

гослов прожив довге життя, упродовж якого він з особливою наполегливістю проповідував християнську любов до ближнього. Він єдиний з апостолів, який не зазнав мученицької загибелі.

Майбутнього євангеліста *Матвія* Христос побачив на митниці, де той збирав мито. Митників євреї тоді ненавиділи, а їхнє ремесло – зневажали. Вважалося, що люди, які збирали мито для римської влади, – це зрадники свого народу й великі грішники. Проте Ісус покликав Левія Матвія і той одразу пішов за Ним – по суті, відмовившись і від своїх заробітків, і від свого минулого життя. А ввечері Христос завітав до його оселі, серед інших митарів. У Євангелії ця сцена сповнюється важливим повчальним змістом:

«І коли книжники, що були з фарисеїв, побачили, що він їсть із митарями та грішниками, то сказали його учням: “Чого він їсть і п’є з митарями та грішниками?” Ісус, почувши те, сказав їм: “Лікаря треба не здоровим, а хворим. Я прийшов кликати не праведних, а грішних”». Згодом Матвій написав Євангеліє.

Апостол *Хома* мав два прізвиська: Близнюк і Хома невіруючий. Друге прізвисько він отримав після того, як не повірив звістці про Воскресіння Христа. Почувши цю новину, Хома сказав апостолам: «Коли на руках Його знаку відцвяшного я не побачу, і пальця свого не вкладу до відцвяшної рани, і своєї руки не вкладу до боку Його, – не вірую!» Та за вісім днів Ісус прийшов до апостолів і після привітання звернувся до Хоми: «Простягни свого пальця сюди, та на руки Мої подивись. Простягни й свою руку, і вклади до боку Мого. І не будь ти невіруючий, але віруючий!». Тоді Хома повірив у Воскресіння Христа. Ісус промовив до нього: «Тому ввірував ти, що побачив Мене? Блаженні, що не бачили й увірували!». Відтоді прізвисько Хома невіруючий набуло значення сталого вислову, що позначає людину, яку важко в чомусь переконати.

Майже нічого невідомо про апостолів *Юду Тадея*, *Якова Алфеева* та *Симона Зилота* (інше його прізвисько Кананіт пов’язане, вірогідно, з тим, що він походив з міста Кани). За давніми оповідями, Симон Кананіт був нареченим саме на тому весіллі, що на ньому Ісус перетворив воду на вино («Чудо в Кані Галілейській»).

Зрештою, дванадцятим учнем Христа був *Юда Іскаріот*, який зрадив свого Вчителя. Юда був скарбником апостольської спільноти й відповідав за пожертвування. Є свідчення того, що спочатку Юда був ревним прихильником Ісуса Христа. Проте згодом він все ж таки зрадив Спасителя, взявши за це тридцять срібняків з первосвященників, які замислили вбити Христа. Євангеліст Матвій розповідає про те, що після того, як Христа засудили, Юда повернув отримані гроші первосвященникам і повісився. Причини його зради й подальшого самопокарання, однак, досі залишаються неясними. Уже багато століть довкола них точаться філософські та богословські дискусії, а сам Юда став сумним «вічним образом» не лише християнської історії, а й світової культури.

Після того, як Юда-зрадник наклав на себе руки, на його місце був обраний *Матвій*. Так само, як і інші апостоли, він багато мандрував, проповідуючи християнське вчення, і зазнав мученицької смерті.

Перед дванадцятьма апостолами стояло неймовірно складне завдання: здійснити духовний переворот у людській історії, привести до Христа народи, які за своїми віруваннями все ще залишалися в язичницькій давнині, і розповсюдити християнську віру до «країв землі». Наскільки це було важко, може добре уявити той, хто сьогодні, у сучасному світі спробує переконати хоча б одного атеїста (тобто людину, яка не вірить у Бога) повірити в Ісуса Христа. Проте дванадцять апостолів досягли своєї мети й своєю проповіддю дійсно змінили світ.

Звісно, крім дванадцяти найближчих учнів, християнство з великим ентузіазмом проповідували також інші сучасники Ісуса Христа – ті, що належали до ширшого кола 70 учнів. Зокрема, із цього кола вийшли автори двох Євангелій – апостол Лука та апостол Марк, які були активними будівничими християнської церкви.

Однак число 12, яким обмежилася кількість найближчих апостолів, мало вагомe символічне значення. Воно перегукується із згадуваними в Старому Заповіті 12 ізраїльськими родами, з яких на момент проповіді Христа збереглося лише два з половиною. Тим часом, згідно зі Святим Письмом, Бог у майбутньому мав відновити 12 родів і привести їх на батьківщину. Замість того, щоб збирати загублені ізраїльські роди, Син Божий Ісус Христос обрав 12 апостолів, які стали родоначальниками християнської Церкви як прообразу нового світу.

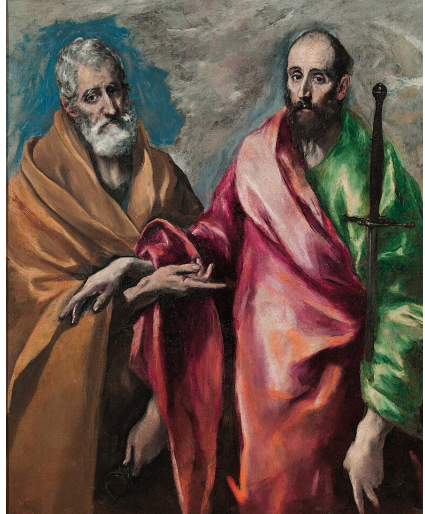

Однією з ключових постатей поширення християнської проповіді після Воскресіння Ісуса став *апостол Павло* (ім'я при народженні – *Савло*). Він не належав ані до 12 найближчих учнів, ані до кола 70 апостолів та й взагалі за земного життя Христа не зустрічався з Ним. Ба більше, як фанатичний фарисей Савло жорстоко переслідував послідовників Ісуса. Проте його життя докорінно змінилося під час подорожі до Дамаску, де він збирався заарештувати прихильників християнського вчення. Дорогою Савло раптом засліп від спалаху яскравого світла з неба й почув незнайомий голос: «Савле, Савле! Чого мене переслідуєш?». Савло запитав: «Хто ти, Господи?» І голос йому відказав: «Я – Ісус, що його ти переслідуєш. Встань же, та йди в місто, і тобі скажуть, що маєш робити». Відтак сліпого Савла ввели в Дамаск, де через три дні за волею Христа привели до християнина Ананія, саме який Савлу наснився, і той зцілив його від сліпоты зі словами: «Савле, брате! Господь послав мене, Ісус, що з'явився тобі в дорозі, якою ти йшов, щоб ти прозрів знову і сповнився Святим Духом». Савло одразу ж хрестився, згодом узявши собі ім'я Павло.

Відтоді Павло став пристрасним і самовідданим проповідником християнства, який, долаючи всі перешкоди на своєму шляху, упевнено ніс світло нової віри до різних народів – передусім до язичників, чийм апостолом він себе називав. Широка ерудиція, знання мов, глибока обізнаність не лише в юдейській, але й в античній культурі дозволяли Павлові знаходити переконливі аргументи для представників цих обох великих цивілізацій давнього світу. Завдяки видатному дару слова Павло привів до християнської віри багатьох людей як за свого життя, так і після смерті, адже його проповідь живе в написаних ним Посланнях, що дійшли до наших часів і сьогодні хвилюють, утішають

і провітляють душі численних читачів. Ці твори, у яких апостол Павло пояснив і розвинув засади християнського вчення, стали важливим продовженням чотирьох Євангелій. Зрештою, могутню силу впливу на вірян має сам приклад Павла та його життєвої історії – історії людини, що до прийняття християнства жила в полоні помилок і гріхів, у фанатичній непримиренності й ненависті до християн, а після хрещення перетворилася на мудрого й пристрасного, сповненого щастя й захвату проповідника християнства. Однак він усвідомлював своє безсилля перед Богом і щиро вважав, що всі здійснені ним добрі вчинки є не його заслугою, а дією Божої милості та благодаті.

Ель Греко. Петро та Павло.
Бл. 1590–1600 рр.

Разом з Петром Павло вважається первоверховним апостолом. Їх називають «стовпами» християнської церкви – Петра, який став одним з архітекторів християнської церкви, що розробив основу християнського богослужіння, та Павла, який наповнив збудовану церкву духом напружених поривань до Бога, натхненної проповіді й радісного служіння Христу. Напевне, тому обох апостолів порівнюють із двома крилами християнської церкви.

Перевірте себе

1. Ким були учні Ісуса Христа? Чому їх називають апостолами? Схарактеризуйте їхню діяльність як учнів і послідовників Христа.
2. Назвіть дванадцять апостолів Христа. Що вам про них відомо? Що їх відрізняло від інших слухачів Ісуса Христа? Чому їх було саме дванадцять?
3. До кого й коли Ісус Христос звернувся зі словами: *«Ідіть за Мною, – Я зроблю вас ловцями людей!»*? Як ви розумієте зміст цих слів?
4. Назвіть апостола, який побував на дніпровських пагорбах. Перекажіть зміст його пророцтва.
5. **Мандруємо інтернетом.** За допомогою інтернет-мережі підготуйте стислу розповідь про три християнських храми в Києві.
6. Як характеризується в Новому Заповіті апостол Петро?
7. Розкрийте символічний зміст епізоду, у якому Петро йде по морських хвилях до Христа. Опишіть почуття та поведінку апостолів у цій сцені. Який повчальний зміст мала ця сцена для інших учнів Христа?
8. Яким постає в Новому Заповіті Іоанн Богослов? У якому епізоді розкривається його беззастережна відданість Христу?
9. Ким був Левій Матвій до зустрічі з Ісусом Христом? Чому Христос сказав у його домі такі слова: *«Лікаря треба не здоровим, а хворим. Я прийшов кликати не праведних, а грішних»*? Як ви розумієте зміст цих слів?
10. Звідки походить прізвище апостола Хоми «невіруючий»? Що воно означає?
11. Чому Юду Іскаріота називають зрадником? Якою була ціна його зради для Ісуса Христа й самого Юди?
12. Розкажіть про життя та діяльність апостола Павла. Чим уславився цей святий?
13. Підготуйте розповідь про одного з апостолів. Обґрунтуйте свій вибір.

ОСТАННІ ДНІ ЖИТТЯ ІСУСА ХРИСТА

Наближалось свято Песах. З усіх куточків Палестини віряни стікалися в Єрусалим. Багато з них вже бачили або чули про Ісуса Христа та здійснені ним чудеса. Такі люди йшли в Єрусалим з надією, що Ісус – це Цар Юдейський, довгоочікуваний Месія, тобто Спаситель, якого послав Бог і який має встановити Своє Царство на землі. Багато хто сподівався на те, що Христос покладе край принизливій римській окупації й очолить оновлену Юдею, повернувши їй колишню славу. Люди за звичаєм знімали із себе верхній одяг і вистилали ним дорогу перед Ісусом. Вони кидали Йому під ноги пальмове віття, що в тодішньому Ізраїлі символізувало перемоги ізраїльського царя, й вигукували до нього: «Осанна!» (тобто «Спаси!»). Так було заведено вшановувати й зустрічати лише царів, переможців і героїв. Ця подія, що передувала останнім дням земного життя Христа, щороку святкується християнами як велике свято – Пальмова неділя. В Україні, де пальма не росте й замість пальми віряни на згадку про в'їзд Ісуса Христа до Єрусалима приносять гілки верби, воно називається *Вербною неділею*.

Ісус в'їхав у Єрусалим через Золоту браму, крізь яку звичайним людям не дозволялося проходити. Тим самим Він майже визнав себе Месією. Однак Він в'їхав не на бойовому коні, який личив би могутньому царю-визволителю, а на молодому ослі, що символізував смирення та лагідність царя, але передусім наочно демонстрував те, що Ісус уразив у таких словах: «Царство моє не від світу сього». Та й потім, увійшовши до знаменитого Єрусалимського храму, замість оголошення війни проти римських окупантів, Христос зробив з мотузок бич і вигнав звідти торговців разом із тваринами та птахами, яких ті продавали, та поперекидав столи міняльникам, розсипавши їхні гроші. Христос промовив до них: «Написано: “Дім мій домом молитви буде зватись, – ви ж чините з нього печеру розбійників”». Коли ж обурені юдейські священники – начальники храму Ісуса – запитали Його: «Яке чудо здійсниш нам у доказ того, що маєш право робити це?», Він відповів їм: «Зруйнують храм цей, і Я відбудую його знову за три дні». Проте під храмом Ісус мав на увазі Своє тіло, а цими словами в інакомовній формі висловив пророцтво про Своє Воскресіння на третій день після того, як Його вб'ють. Коли Ісус Христос воскрес із мертвих, Його учні згадали ці слова й повірили їм.

Роздратовані й налякані славою Христа фарисеї та первосвященники потайки замислили Його вбити. Саме тоді Юда Іскаріот вирішив Його зрадити.

За кілька днів по тому Христос разом з учнями почав готуватися до свята Песах. Петро та Іоанн приготували вечерю. Ісус знав, що це була Його остання спільна вечеря з апостолами. За кілька годин Його схоплять, засудять неправедним судом за хибним звинуваченням і віддадуть римським воїнам, які спочатку над Ним знущатимуться, а потім розіпнуть на хресті. Саме тому Він під час цієї вечері, яка отримала назву «Тамна Вечеря», передав учням найважливіші прощальні повчання.

Так, підвівшись із-за святкового столу, Ісус, за тодішньою юдейською традицією, спочатку умив, а потім витер рушником ноги учням.

Тінторетто. Таємна вечеря. 1592

Ті здивувалися, адже лише слуги та раби мили своїм панам ноги, чому ж так само вчинив з ними майбутній Цар Юдейський? Та Христос пояснив, що тим самим подав приклад, як вони мають ставитися один до одного – із смиренням, повагою та любов'ю.

Так само за трапезою Ісус Христос повчав апостолів...

Визначте теми, які заторкуються в нижчеподаному уривку.

З НОВОГО ЗАПОВІТУ. ЄВАНГЕЛІЄ ВІД МАТВІЯ. 26

(Уривок)

<...> і коли вони їли, Він промовив: «Істинно, кажу вам: “Один з вас мене зрадить”». Засмучений глибоко, кожний з них почав запитувати його: «Чи то часом не я, Господи?». Він відповів: «Хто вклав за Мною руку в миску, той Мене зрадить. Син Чоловічий іде, як написано про Нього, та горе тому чоловікові, що зрадить Сина Чоловічого! Ліпше було б тому чоловікові не народитись!». А Юда, зрадник Його, і собі озвався: «Чи то часом не я, Учителю?». Каже Ісус до нього: «Ти мовив». Як же вони їли, Ісус узяв хліб, поблагословив, розламав і дав учням, кажучи: «Беріть, їжте: це Моє Тіло». Потім узяв чашу, воздав хвалу і подав їм, кажучи: «Пийте з неї всі, бо це Кров Моя (Нового) Завіту, яка за багатьох проливається на відпущення гріхів. Кажу вам: “Не питиму віднині із цього виноградного плоду аж до дня того, як питиму його новим з вами в Царстві Отця мого”». І відспівавши, вийшли вони на Оливну гору. <...>

Переклад Р. Турконяка

Христове благословіння хліба й вина на Тайній Вечері містило в собі пророцтво щодо Його мученицької смерті за людські гріхи та подальшого Воскресіння. Це благословіння заснувало надзвичайно важливе для християнської церкви Таїнство Святого Причастя, яке

називається також Євхаристією (у перекладі з грецької – «подяка»). У момент Святого Причастя віряни під видом хліба та вина приймають Тіло та Кров Ісуса Христа. Християни вірять, що через Святе Причастя, яке відбувається під час богослужіння, вони з'єднуються з Христом, причащаються Його любові.

Після Тайної Вечері Юда-зрадник вирушив до будинку первосвященника. Тим часом Ісус пішов з учнями до Гетсиманського саду помолитися перед важкими подіями, які на Нього чекали вже тієї самої ночі.

*Ель Греко. Пристрасті в саду
(Моління про чашу). 1605–1610*

З НОВОГО ЗАПОВІТУ. ЄВАНГЕЛІЄ ВІД МАТВІЯ. 26

(Уривки)

Ісусова молитва в Гетсиманії

Тоді Ісус приходить з ними до місця, яке зветься Гетсиманія, і каже їм: «Посидьте тут, поки Я піду і там помолюся».

І, взявши Петра та двох Зеведеєвих синів, почав сумувати й тужити.

Тоді каже їм: «Смертельним смутком охоплена душа Моя. Залишайтеся тут і пильнуйте зі Мною!»

І, пройшовши трохи далі, упав долілиць, молячись і кажучи: «Отче Мій, якщо можливо, нехай Мене обмине ця чаша; однак не як Я хочу, а як Ти».

Повертається до учнів і знаходить, що вони сплять, і каже Петрові: «То не змогли ви й однієї години попильнувати зі Мною?»

Пильнуйте та молитесь, щоб не потрапити у спокусу, бо дух бадьорий, а тіло немічне».

Знову відійшов; удруге почав молитися, промовляючи: «Отче Мій, якщо ця чаша не може обминути, щоб Я не пив її, нехай буде Твоя воля».

Повернувшись, побачив, що вони знову спали, бо їхні очі стали важкими.

Залишивши їх, Він відійшов, знову помолився і втретє повторив ті самі слова.

Тоді приходить до учнів і каже їм: «Ви все ще спите й відпочиваєте? Ось наблизилася година, і Син Людський видається в руки грішників. Устаньте, ходімо, бо наблизився Мій зрадник!»

Юдина зрада

Він ще говорив, як прийшов Юда, один із дванадцятьох, а з ним велика юрба з мечами та киями від первосвященників і старших народу.

Джотто. Поцілунок Юди.
1304

Караваджо. Поцілунок Юди.
Бл. 1602

А той, хто видавав Його, подав їм знак, кажучи: «Кого я поцілую, то Він. Схопіть Його!»

Він відразу підійшов до Ісуса і сказав: «Радій, Учителю!» – та й поцілував Його.

Ісус запитав його: «Друже, для чого ти прийшов?». А ті підступили, наклали руки на Ісуса й схопили Його.

І ось один із тих, які були з Ісусом, простягнувши руку, вихопив свого меча і вдарив раба первосвященника й відтяв йому вухо.

Тоді каже йому Ісус: «Поверни свого меча на його місце, бо всі, хто бере меч, від меча загинуть. Чи ти думаєш, що Я не можу вблагати Мого Отця, аби Він дав Мені понад дванадцять легіонів ангелів? Як же тоді збудуться Писання, що так має статися?»

У той час Ісус промовив до юрби: «Немов на розбійника ви вийшли з мечами й киями, щоб Мене схопити; щодня Я перебував у храмі, навчаючи, і ви не схопили Мене».

Це ж усе сталося, аби збулося Писання пророків.

Тоді всі учні, залишивши Його, втекли.

Петро тричі відрікається від Ісуса

Петро сидів ззовні у дворі; до нього підійшла одна служниця, кажучи: «І ти був з Ісусом галілейцем!»

Але він відрікся перед усіма, промовивши: «Не знаю, що ти кажеш!»

Коли ж він вийшов до брами, побачила його інша й каже тим, які там були: «Цей був з Ісусом Назарянином!»

І знову відрікся з клятвою: «Я не знаю Цієї Людини!»

Дещо згодом підійшли ті, які там стояли, і сказали Петрові: «Та ти справді один з них, бо і твоя говірка тебе виявляє!»

Тоді він почав зарікатися і клястися, що не знав Цієї Людини. І враз заспівав півень.

*П. П. Рубенс. Святий
Петро. 1616–1618*

*Караваджо. Зречення Святого Петра.
1610*

Тож згадав Петро слова, які сказав Ісус: «Перше ніж півень за-співає, ти тричі відречешся від Мене». І, вийшовши геть, він гірко за-плакав.

Переклад Р. Турконяка

Після жорстоких катувань Ісуса Христа було засуджено до страш-ної страти – розп'яття на хресті. Римський префект Юдеї Понтій Пи-лат розумів, що Христос невинний, і щиро хотів Його врятувати. Про-те юдейські первосвященники із цим не погоджувалися. А юдейський народ, який ще кілька днів тому славив Христа вигуками «Осанна!» і вітав пальмовими гілками, тепер волів, аби Його розп'яли на хресті разом з розбійниками. Тож Спаситель прийняв мученицьку смерть на горі Голгофі. Проте через три дні сталося найбільше диво в історії – Воскресіння Ісуса Христа.

З НОВОГО ЗАПОВІТУ. ЄВАНГЕЛІЄ ВІД ІОАННА. 20

(Уривки)

Воскреслий Ісус з'являється Марії Магдалині

Першого ж дня тижня Марія Магдалина прийшла вдосвіта, як ще було темно, до гробниці й побачила, що камінь від гробниці відва-лений.

Тож вона побігла й прибула до Симона-Петра та до другого учня, якого Ісус любив, і каже їм: «Забрали Господа з гробниці й невідомо, де Його поклали!»

Тоді вийшов Петро з іншим учнем, і вони пішли до гробниці.

Бігли обидва разом, та інший учень побіг швидше за Петра й при-був першим до гробниці.

Нахилившись, побачив, що лежить полотно, однак він не увійшов.

Тут прибув слідом за ним і Симон-Петро; він увійшов до гробниці й побачив, що лежить полотно та хустка, яка була на Його голові; вона лежала не з полотном, але згорнена окремо, в іншому місці.

Тоді ж увійшов й інший учень, який прибіг першим до гробниці, – і побачив, і повірив. Оскільки вони ще не знали Писання, що Він мав воскреснути з мертвих.

Отже, учні повернулися знову до себе. <...>

Ісус з'являється Своїм учням

Того ж першого дня тижня, пізньої пори, коли двері, де зібралися [Його] учні, були замкнені зі страху перед юдеями, прийшов Ісус, став посередині й каже їм: «Мир вам!» Промовивши це, показав їм руки та бік. Побачивши Господа, учні зраділи. <...>

Хома, один із дванадцятьох, званий Близнюком, не був з ними, коли прийшов Ісус.

Тож інші учні розповідали йому: «Ми бачили Господа!» Та він сказав їм: «Поки не побачу на Його руках ран від цвяхів і не вкладу мого пальця в рани від цвяхів, не вкладу своєї руки в Його бік, – не повірю!»

Через вісім днів знову були всередині будинку Його учні, і Хома з ними. Прийшов Ісус крізь замкнені двері та став посередині й сказав: «Мир вам!»

Потім каже Хомі: «Поклади сюди свій палець, поглянь на Мої руки, простягни свою руку і доторкнися до Мого боку, – і не будь невіруючий, але віруючий!»

У відповідь Хома сказав Йому: «Господь мій і Бог мій!»

Каже йому Ісус: «Тому що ти побачив Мене, ти повірив? Блаженні ті, які не бачили, а повірили!»

Переклад Р. Турконяка

Рембрандт. Переконавання святого Хоми. 1634

Запитання і завдання до прочитаного

1. Скориставшись посиланням <https://forms.gle/CWeWJv2MxscywwCAQ6> або QR-кодом, виконайте онлайн-тести з теми.
2. Розкажіть про урочистий в'їзд Ісуса Христа в Єрусалим. Чого очікували від Нього юдеї, які Його славили? У чому вони помилялися? Прокоментуйте символічний зміст пальмових гілок та образу осла в цьому епізоді.
3. **Подискутуймо!** Як ви вважаєте, чому Христос суворо повівся з торговцями та міняйлами в Єрусалимському храмі?
4. Які повчання дав Христос учням під час Таємної Вечері? Схарактеризуйте ставлення Христа до Його учнів у цій сцені.
5. Як і про що молився Ісус Христос у Гетсиманському саду? Зверніть увагу на те, як змінилася Його молитва в другий раз. Про що свідчить така зміна? А як поводитися учні Христа під час Його молитви в Гетсиманському саду?

6. Розвиваймо мовлення. Словесне малювання. 1. Випишіть з оповіді про відвідини Гетсиманського саду сполучення слів, які відбивають почуття Ісуса під час моління про чашу. Наприклад: *смертельний смуток, упав долілиць, втретє повторив ті самі слова*. 2. За допомогою виписаних словосполучень перекажіть біблійний епізод.

7. Випишіть з оповіді про арешт Христа словосполучення з дієсловами, за допомогою яких у перекладі передано гостроту та емоційність подій, що відбувалися. Наприклад: *подав знак, вихопив меча, вийшли з киями*. Використовуючи виписані опорні сполучення слів, перекажіть сцену арешту. Як повівся Юда? А як Христос відповів зраднику? Чому, на Вашу думку, Ісус заборонив чинити опір ворогам учню, який за Нього заступився під час арешту?

8. Якою була реакція апостолів на арешт і страту Христа? З яким моральним вибором стикнувся Петро після арешту Ісуса? Чому, на вашу думку, Петро тричі зрікся Христа, адже він щиро любив свого Вчителя?

9. Як сприйняли апостоли Воскресіння свого Вчителя? Якою була позиція апостола Хоми і як до неї поставився Ісус Христос?

10. Філологічний майстер-клас. Використовуючи фразеологічний словник української мови, поясніть походження і сенс висловів: *продатися за тридцять срібників, поцілунок Юди, випити чашу до дна, Хома невірющий*. У яких життєвих ситуаціях ви могли б ними скористатися?

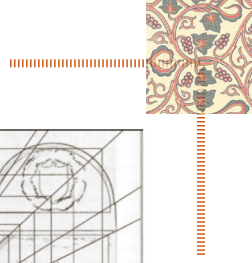

Шедевром світового мистецтва є монументальний розпис «Таємна вечеря», створений великим італійським художником Леонардо да Вінчі в трапезній міланської церкви Санта Марія делле Граціє. На картині зображений кульмінаційний момент Таємної вечері, коли Ісус сповіщає своїх учнів про майбутню зраду. Перед глядачами постає складна, насичена найрізноманітнішими емоціями сцена, яка спонукає до глибоких роздумів.

Геніальною є композиція картини. Леонардо розробив ідеальну перспективу зображення. Завдяки ній досягається ефект присутності глядача в змальованому просторі. Та головне, художник розташував постать Христа в пункті сходження перспективних ліній, тим самим під-

Леонардо да Вінчі. Таємна вечеря. 1495–1498

кресливши її абсолютне центральне значення.

Образ Ісуса Христа чітко вирізняється на тлі трьох вікон, крізь які видно небо та землю, що символізують відповідно небесний і земний світи. Сама постать Христа з простягнутими на столі руками утворює трикутник. Примітно, що й учні за столом скомпоновані в групи по три людини. Таке багаторазове підкреслення числа 3 пов'язане з його великим значенням у християнській символіці. Згадаємо 33 роки земного життя Христа, Його триразову молитву в Гетсиманському саду,

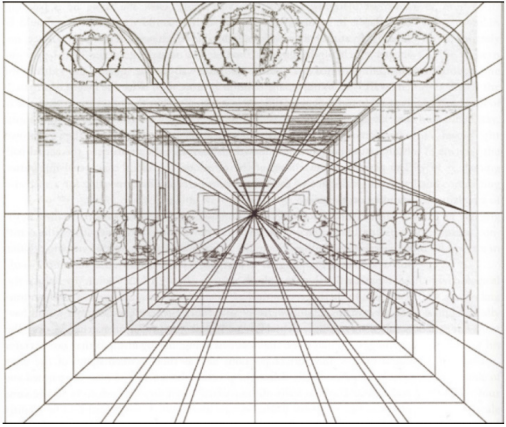

Схема картини Леонардо да Вінчі
«Таємна Вечеря»

триразове зречення Петра, 30 срібників Юди-зрадника тощо. Засадниче значення цифри 3 відображене у вченні про Святу Трійцю, тобто про Бога, єдиного в Його трьох обличчях: Отця, Сина та Святого Духа.

Попри страшну звістку, яку Він щойно повідомив учням, обличчя Христа випромінює любов і милосердя. Воно має дещо сумний, але спокійний вираз, адже Христос знає, що на Нього чекає, і готовий слідувати волі Небесного Отця. Натомість учні по-різному реагують на трагічну новину. Їхні обличчя, жести та пози відображають багату палітру емоцій: сум'яття, сум, гнів, здивування, потрясіння...

Перша трійка ліворуч (Варфоломій, Яків молодший та Андрій) здивовані й напружено дивляться на Христа.

У другій трійці зліва зображений обурений і палкий Петро. Правою рукою він схопив ніж, аби захистити Вчителя, а лівою – торкнувся плеча юного Іоанна Богослова, глибоко враженого пророцтвом Ісуса. Між ними сидить Юда-зрадник. Леонардо відступив від тодішньої традиції відокремлювати Юду Іскаріота від інших учнів. Утім, навіть сидячи поруч з апостолами, Юда на його картині відрізняється від своїх товаришів: він – єдиний, хто відсувається від Христа, немовби збільшуючи відстань до Нього, єдиний, хто не дивується звістці про зраду та загибель Вчителя, а поглядає на Нього з підозрою та зухвалістю. Підкреслюючи Юдину пристрасть до грошей, Леонардо намалював його руку, що судомно стискає гаманець.

Трійка праворуч від Христа – це Хома, зображений з піднятим пальцем, Яків-старший і Пилип. Вражені Хома та Яків намагаються Вчителеві щось пояснити, а розгублений Пилип, що показує на себе, напевне, питає, чи не він стане зрадником Учителя.

Останню групу праворуч від Христа утворюють постаті євангеліста Матвія, Тадея та Симона-Кананіта. Вони бурхливо обговорюють новину, зокрема Матвій і Тадей з великими зусиллями намагаються переконати в чомусь Симона-Кананіта, що, схоже, не належить до тих людей, яких легко переконати. До речі, існує думка, що в образі Тадея (другого з правого краю картини) Леонардо да Вінчі змалював себе.

Запитання і завдання до прочитаного

- Порівняйте фреску Леонардо да Вінчі «Таємна вечеря» (с. 32) з однойменною репродукцією картини Тінторетто (с. 27). Що в них спільного? А чим вони різняться?
- Робота в групах.** **А.** Уявіть, що ви проводите віртуальну екскурсію й маєте розповісти про розпис Леонардо да Вінчі «Таємна вечеря». Складіть план розповіді. Доповніть відому вам інформацію про картину відомостями, знайденими самостійно в інтернет-мережі. **Б.** Оберіть одну групу з трьох учнів Христа на репродукції картини Леонардо да Вінчі «Таємна вечеря» і підготуйте розповідь про них. Детально опишіть, як художник зобразив їхню зовнішність і внутрішній стан. **В.** Дослідіть на репродукції картини Леонардо да Вінчі «Таємна вечеря» жести зображених персонажів. Що ці жести позначають?

Сучасний бразильський письменник Пауло Коельо в романі «Диявол та сеньйорита Прим» розказав одну з легенд про те, як було створено фреску «Таємна вечеря».

Перейшовши за посиланням <https://drive.google.com/file/d/1RXkpfyQScQHUB34RTRgZs-XpAzFgDgQ/view> або QR-кодом, прочитайте легенду. Як ви розумієте слова головної героїні, що вона промовила після прослуховування легенди: «Можливо, у Добра і Зла – одне і те саме обличчя. Усе залежить лише від того, коли вони зустрічаються на шляху кожного з нас»?

ТВОРЧО ПОВТОРЮЄМО Й УЗАГАЛЬНЮЄМО ПРОЧИТАНЕ

- Що нового для себе ви відкрили в частині підручника, яка розповідає про Біблію? Які висвітлені в ній історичні факти, біблійні сюжети або моральні повчання ви хотіли б обговорити з друзями чи батьками? Поясніть свій вибір.
- Стисло перекажіть історію Мойсея. У чому полягало його покликання? Які риси вдачі допомогли Мойсеєві його виконати?
- У чому полягав сенс випробувань єврейського народу під час його блукань у пустелі? Які чудеса були здійснені для цього?
- Який Заповіт уклав Бог з єврейським народом? Про які духовні й моральні цінності йдеться в Десяти Божих заповідях, що їх отримав пророк Мойсей на горі Синай?
- Подискуймо!** Поясніть значення Десяти Божих заповідей для сьогодення. Обґрунтуйте свою відповідь відомими вам прикладами з життя.
- Назвіть дванадцять найближчих учнів Христа. Яку роль вони відіграли на земному шляху Ісуса Христа? Як Ісус до них ставився?
- Які ідеї християнського вчення втілено в епізодах в'їзду Христа до Єрусалиму та під час молитви в Гетсиманському саду? Обґрунтуйте відповідь прикладами з тексту.
- Робота в групах.** **А.** Порівняйте вчинки братів Йосипа Прекрасного, Далілі з біблійної оповіді про Самсона, про які ви читали в 6–7 класах, та Юди, що відіграв сумнозвісну роль у долі Ісуса Христа. Що поєднує ці образи? А чим вони відрізняються одне від одного? **Б.** Порівняйте образи блудного сина, заблукалої вівці з однойменних притч і зречення та каяття Петра. Розкрийте інакомовний зміст зображених подій. **В.** Які прочитані історії Старого Заповіту містять повчання, що перегукуються з моральними законами, проповідуваними Ісусом Христом? Установіть такі перегукання й аргументуйте їх конкретними прикладами.
- Творчий проєкт.** Дослідіть утілення образів і мотивів Біблії у творчості живописців і скульпторів різних часів і народів. Створіть віртуальний музей, де будуть представлені репродукції відомих творів мистецтва на вказану тему. За попередньо складеним планом проведіть віртуальну екскурсію музеєм.

ЧАСТИНА ДРУГА

ПІЗНАННЯ СВІТУ Й ЛЮДИНИ В ДАЛЕКИХ МАНДРІВКАХ

У цій частині ви дізнаєтеся:

- які випробовування очікували на Одиссея на довгому шляху додому;
- хто такий Дон Кіхот і чому його називають «лицарем сумного образу»;
- як Робінзону Крузо вдалося відновити цивілізацію на безлюдному острові і знайти себе;
- які фантастичні мандрівки здійснив Гуллівер та які вади побачив він у дзеркалі країни ліліпутів;
- які наукові передбачення допомогли здійснити незвичайну підводну подорож в 20 тисяч лье.

РОЗДІЛ 1

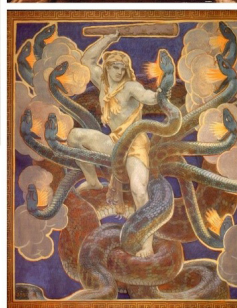
ДОВГИЙ ШЛЯХ ДОДОМУ

1. Розгляньте колаж. Назвіть зображені на ньому давньогрецькі міфи та їхніх героїв. Які незвичайні події відбувалися в кожному з міфів? Чим вони цікаві читачам?

2. Пригадайте, що вам відомо про богів давньогрецької міфології.

Історія античної літератури розпочинається з архаїчного періоду, який охоплює чимало століть усної народної творчості. У цей період сформувався давньогрецький *героїчний епос*, що відображав світосприйняття «общинної» людини.

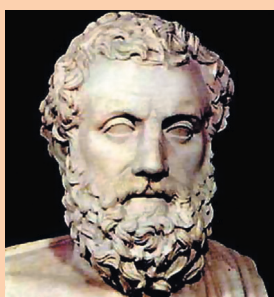

Героїчний епос – твори різних жанрів, які в легендаризованій формі відображають волю, завзяття народу в боротьбі проти ворогів, зла й гноблення. У центрі епічного твору – епічний герой, що уособлює кращі риси народного характеру.

Першими творцями героїчного епосу були *аеди* – мандрівні співці-імпровізатори. Вони складали свої пісні просто під час виступів, без попередньої підготовки. Ці пісні спочатку закріплювалися в народній пам'яті, а потім їх усно доопрацьовували й відшліфовували інші співці – *рапсоди* (від грец. «зшиваю» і «пісня»). Згодом греки стали записувати твори своїх поетів. Найдавніші пам'ятки героїчного епосу Еллади, що збереглися в повному обсязі, – епічні поеми «Іліада» й «Одіссея». Греки приписували їх Гомеру, якого вважали батьком поезії.

Епічна поема (епопея) – великий за обсягом віршований або прозовий твір, у якому широко відтворено значні історичні події, порушено проблеми загальнонародного значення. Епічна поема виросла з народних героїчних пісень, переказів і мала переважно міфологічне забарвлення.

Гомер
(бл. VIII ст. до н.е.)

Український філософ XVIII ст. Г. Сковорода назвав Гомера першим пророком давніх греків. Нині достовірних, підтверджених історичних даних про особистість поета та його життєвий шлях немає. Не було таких відомостей і в давнину. За доби античності існувало дев'ять біографій Гомера, і всі вони ґрунтувалися на легендах, що зображували його сином бога, сліпим мандрівним співцем, який заробляв на хліб виконанням своїх поем. Роки життя поета невідомі. На думку античного історика Геродота, легендарний співець жив у IX ст. до н.е., згідно із сучасними дослідженнями – орієнтовно у VIII або

VII ст. до н.е. Немає точних відомостей і про місце народження Гомера. Вважають, що жив він у Йонії. За легендами, сім міст змагалися за честь називатися батьківщиною співця: Афіни, Родос, Смірна, Колофон, Аргос, Саламін і Хіос. Сьогодні в Греції місця, що нібито пов'язані з ім'ям Гомера, вельми шанують. У Смірні – це печера, де він складав вірші, на острові Хіос – скеля, де співав, дослухаючись до прибою...

Традиція змальовує Гомера сліпим (його ім'я, власне, й означає «сліпий»).

Отже, наука не має достеменних відомостей про Гомера й навіть не може стверджувати, що він насправді існував. Тому поряд з античною традицією, що приписує йому «Іліаду» й «Одіссею», побутують інші версії. За однією з них, чоловіка на ім'я Гомер ніколи не було, а його поеми – плід народної творчості. За іншою версією, Гомер існував, але був лише одним з авторів поем (поряд з іншими співцями). За третьою – він був рапсодом, який зібрав, скомпонував та обробив створені до нього пісні або частину з них. У наш час завдяки комп'ютерним дослідженням доведено, що поема «Іліада» – твір одного автора, а не зібрання поетичних переказів. Доведено також, що «Одіссею» написано на тридцять-сорок років пізніше за «Іліаду». Ці дослідження стали ще одним доказом існування давньогрецького співця, однак «гомерівське питання», яке дискутується вже кілька століть, і досі залишається невирішеним. Отож сьогодні чи не наймудрішою відповіддю на нього варто вважати твердження про те, що легендарний сліпий співець уособлює поетичний геній Еллади. 🏹

Гомерові поеми «Іліада» й «Одіссея» датуються не пізніше ніж VIII ст. до н.е. і були записані два століття по тому. «Іліаду» присвячено подіям останнього, десятого, року Троянської війни (назва твору походить від другої назви Трої – Іліон). У ній зображено картини військового життя, битви й подвиги славетних героїв Еллади. Головною темою «Одіссеї» є захопливі й небезпечні пригоди героя Троянської війни на ім'я Одисей упродовж його двадцятирічної подорожі додому.

Так, Одисей зустрічається з циклопом, сиренами, чаклунками та іншими надприродними істотами. А тим часом кохана дружина Одисея, Пенелопа, двадцять років чекає на свого чоловіка, відкидаючи пропозиції численних претендентів на її руку й царський трон. Пенелопа, яка не зрадила чоловікові й дочекалася його повернення, стала одним з найяскравіших давніх образів жіночої любові та жіночності. І, як кожен із центральних персонажів поеми, пізнає світ довкола себе і власне «я».

- Перейшовши за посиланням https://drive.google.com/file/d/1OIZ_fSupKAQcX73ks1Q2fl6Lzh1UHwXE/view?usp=sharing або QR-кодом, ознайомтеся з коротким змістом поеми «Одіссея».

«Одіссея» поділена на 24 книги, кожна з яких розповідає про певний етап подорожі героя.

Поема відображає дві найважливіші грані поетичного духу Еллади – героїчну й фантазійну.

В образі Одисея підкреслюються передусім певні риси характеру. Так, в образі акцентуються його розум і хитрість. Але Одисей одночасно – і хоробрий воїн, і відважний мореплавець, і талановитий оповідач, і вірний сім'янин. Він сміливо протистоїть ворогам і викликам природи, здатен на героїчні вчинки, але водночас йому притаманні прагматизм і здатність до обману. Тож перед читачами постає персонаж зі складною, неоднозначною вдачею. Людяність героїв «Одіссеї» протиставлена в поемі жорстокості світу ворожнечі, несправедливості й утрат. Саме тому читач співчуває їм, переймається їхніми долями.

Так званий епічний простір «Одіссеї» утворюють повтори, епітети, порівняння, започатковані в пісенній стадії розвитку епосу. Боги, люди, речі – усе має епітети. Зауважмо, що Гомер зазвичай застосовує *складні епітети*: Зевс – «хмарогонитель», Посейдон – «земледержець», Афіна – «ясноока», море – «багатошумне», сирени – «дзвінкоголосі», лук – «скорострільний», стріла – «міднотяжка», корабель – «бистрохідний».

Гомерівські епітети – усталені поетичні формули: Одисей «велемудрий», і в ті моменти, коли припускається помилок, «преславний», коли корабель міг загинути від співу сирен, і «богосвітлий», навіть коли розстрілює з лука залицяльників Пенелопи.

Уживає Гомер і так звані *крилаті слова*. Автор пояснює таку назву тим, що з вуст поета-співця вони ніби летять до слухача. Згодом крилатими словами (висловами) стали називати висловлювання видатних людей, назви історичних і міфологічних подій, що набули переносного значення, цитати з відомих літературних творів тощо. Крилатими висловами стали, наприклад, початковий вірш поеми: «*Музо, повідай мені про бувалого мужа, що довго світом блукав*», або слова Одисея: «*Хай ще й багато зазнаю і навіть загину, аби лиш дім свій високий побачить*», що підкреслюють безмежну любов героя до батьківщини.

А відомий вислів «гомеричний сміх», який означає нестримний, гучний регіт, виник з опису сміху богів. Так, у «Одіссеї» боги сміються, коли кульгавому богу вогню Гефесту вдалося спіймати бога війни Ареса: «Сміхом лунким почали всеблаженні боги реготатись...». Афіна ж використовує гомеричний сміх, наславши його на залицяльників Пенелопи: «*В же*

нихів же Паллада Афiна смiх розбудила нестримний i всi їм думки помiшала. Реготом, мовби чужi, зайшлись у них щелепи дужi». Гоме-ричним можна назвати смiх Одиссея над обдуреним Полiфемом.

Давньогрецька поезiя звучала iнакше, нiж сучасна європейська: була солодкозвучною, мелодiйною i майже завжди супроводжувалася музикою. Повiльна епiчна плиннiсть оповiдi в «Одиссеї» зумовлена особливостями античного вiршування. Давньогрецька мова й латина виризнюються наявністю довгих i коротких голосних звукiв. Тому в основi античного вiршування – чергування коротких i довгих складiв, якi з'єднано в стопи, що нагадують поєднання нот у музичному тактi. Повторення таких стоп утворює вiршовий рядок i визначає його внутрiшнiй ритм. Українська мова передає давньогрецьку поезiю своїми засобами: чергуванням наголошених i ненаголошених складiв. Зауважмо, що поняття стопи збереглося i в нашiй класичнiй системi вiршування як умовне позначення одиницi, повторення якої створює ритм вiрша (хорей, ямб, дактиль, амфiбрахiй, анапест тощо). Найпоширенiшим вiршовим розмiром античної поезiї був гекзаметр. Саме ним складено «Одиссею».

Гекзаметр – вiршовий розмiр в античнiй поезiї, шестистопний дактиль iз це-зурою (паузою) у серединi вiршового рядка (– ∪ ∪ / – ∪ ∪ / – ∪ || ∪ ∪ / – ∪ ∪ / – ∪ ∪ / – ∪), остання стопа завжди двоскладова (хорей).

Послухайте, як звучить «Одиссея» Гомера в оригiнальному давньогрецькому перекладi, скориставшись посиланням <https://cutt.ly/dehIPCIZ> або QR-кодом.

Переклад поем Гомера вимагає високої поетичної майстерності.

Одним з перших за цю роботу взявся Олександр Навроцький – член Кирило-Мефодіївського братства. У 1860–1870-х рр. Навроцький виконав повний переклад «Іліади», який, проте, не було видано. Степан Руданський, здійснивши повний вiршований переклад «Іліади», намагався наблизити давньогрецький епос до української народної пісенної традиції. Уривки з «Іліади» та «Одиссеї» перекладав Іван Франко. Над перекладами Гомера працювали Пантелеймон Куліш, Олександр Потебня, Леся Українка, Петро Ніщинський.

Значною подією українського культурного життя став повний переклад «Іліади» та «Одиссеї» Бориса Тена, зроблений гекзаметром. Його визнано найдосконалішим і художньо неперевершеним.

Перевірте себе

1. Які легенди й перекази про життя Гомера існували за доби античності? Яким постає легендарний поет у цих оповідях?
2. У чому полягає «гомерівське питання»? Наведіть аргументи за і проти існування Гомера.
3. Про що розповідається в поемах «Іліада» та «Одиссея»?
4. Схарактеризуйте композицію «Одиссеї».
5. Як зображений у поемі Одиссей?
6. Дайте визначення поняття «гекзаметр»? Яку роль він відіграє у створенні епічного простору поеми Гомера?
7. Хто з українських митців перекладав твори Гомера?

Читаючи уривки з поеми, зверніть увагу, як Одисей впорався з різними випробуваннями на своєму шляху додому. Як ці випробування відображають його характер?

ОДИСЕЙ

(Уривки)

ПІСНЯ ДЕВ'ЯТА

- (...) Зовсім ми вже недалеко були від країни кіклопів,
Бачили дим, голоси їх, і кіз, і овець уже чули. (...) Скликав супутців своїх я на збори і так до них мовив:
«Товариші мої вірні, лишайтесь тут, а тим часом Я на своїм кораблі з гребцями своїми поїду
Певно дізнатися, що за мужі в тій країні домують, –
175 Чи непривітні і дикі там люди, що правди не знають,
Чи доброзичливі серцем, гостинні і богобоязні». (...) Мовивши так, зійшов я на свій корабель і супутцям
Вийти на нього звелів і причали усі відв'язати.
До кочетів вони, швидко зійшовши, усі посідали
Й веслами, сидючи в ряд, по сивих ударили хвилях.
Швидко дістались ми так недалекої тої країни,
Обік побачили там, край скелі над морем, високу,
Лавром порослу печеру. До неї збиралося на ніч
Кіз і овечок багато; навкруг простягався високий
185 Двір, обгороджений муром з укопаних в землю великих
Каменів, зверху ж і сосни росли, і дуби височенні.
Велетень жив там потворний, що кіз і овечок отари
Сам випасав собі, інших оподаль. Ні з ким він не знався
У самотині своїй і ніяких не відав законів.
190 Був він потвора страшна, на людину, що хлібом живиться,
Зовсім не схожий, скоріше скидався на гірську верховину,
Лісом порослу, яка серед скель височіє самотньо.
Товаришам своїм вірним на місці звелів я лишатись,
При кораблі, й стерегти корабля свого якнайпильніше;
195 Сам же, дванадцять обравши між ними супутців найкращих,
Вирушив. Мав із собою я козячий міх із солодким
Темно-червоним вином ... (...) Відчув-бо я духом
Мужнім, що стріну людину, одягнену в силу могутню,
215 Дикого велетня, що ні законів, ні правди не знає.
Швидко добралися ми до печери, але не застали
Велетня в ній, – десь пас він отару свою густорунну.
От увійшли ми в печеру і стали усе оглядати:
Сиру там кошки повні стояли, ягнята й козлята
220 В стійлах тіснились вузьких, за віком поставлені різним... (...) Товариші почали всіляко мене умовляти, –
225 Сир той забравши, негайно тікають відтіля і найшвидше
Позаганяти на наш корабель бистрохідний з кошари
Тих козенят і ягнят та й умкнути по водах солоних.

- Та не послухав я їх, хоч було б набагато це краще, –
Хтілось побачить його, чи не дасть мені сам він гостинця?
- 230 Товаришам же моїм не здавався, проте, він привітним.
От ми розклали вогонь, і жертву принесли, й самі вже,
Сиру набравши, поїли, і ждати в кутку посідали,
Поки той прийде із стадом. Приніс тяжкий оберемок
Дров він сухих, щоб мати на чому вечерю варити.
- 235 З грюкотом скинув ті дрова серед кам'яної печери.
Ми ж із перестраху всі аж в найдальший зашилися закут.
Позаганяв до печери опасистих кіз і овечок... (...)
- 240 Потім камінь підняв величезний і вхід до печери
Ним завалив, – не могли б того каменя зрушити з місця
Й ковані міцно аж двадцять два вози чотириколісні, –
Ціла то скеля була, що нею заклав свої двері. (...)
- 250 Швидко із справами цими упорався, потім ще й ватру
Сам розпалив, і нарешті побачив він нас і промовив:
«Хто ви, чужинці? Шляхом відкіля ви пливете вологим,
В справі якій чи так, навмання, ви блукаєте морем,
Наче розбійники ті, що гасають у водних просторах,
Важачи власним життям і біду несучи чужоземцям?»
Так говорив він, і любими ми зажурились серцями:
Сповнив нас жахом страшний його голос і вигляд потворний.
В відповідь все ж я до нього з такими звернувся словами:
«Родом усі ми ахеї, додому вертаємо з Трої,
Та, супротивними гнані вітрами над хланню морською,
Збилися з путі, і на інших шляхах та на іншій дорозі
Ми опинилися, – Зевсова, видно, на те була воля. (...)
Так говорив я, а він відповів мені словом безжальним:
«Ну ж і дурний ти, чужинче, та й здалеку, мабуть, прибув ти,
Що шанувати й боятись богів мене так умовляєш!
- 275 Нам, кіклопам, байдуже й до Зевса-егідодержавця,
І до блаженних богів, самі-бо від них ми сильніші.
Страх перед Зевсом мене не примусить тебе пощадити
З товаришами, якщо того власний мій дух не накаже.
Краще скажи мені, де корабель твій оснащений нині
- 280 До суходолу пристав – далеко чи близько, щоб знав я».
Так він випитувать став, але це не укрилось від мене,
Мав-бо я досвід і хитрими мовив до нього словами:
«Мій корабель розтропив Посейдон, землі потрясатель,
Кинувши ним о скелі стрімкі при самім узбережжі
- 285 Вашого краю, – вітром сюди його з моря загнало.
Наглої смерті, проте, із супутцями я врятувався».
Так я сказав. Не відмовив безжальний серцем нічого,
Скочив раптово і, руки свої на супутців наклавши,
Двох, як щенят, ухопив і з силою ними об землю
- 290 Вдарив, аж мозок їх бризнув і скрізь по землі розіллявся.
Пошматувавши їх геть, спорядив собі з них він вечерю. (...)
Духом відважним тоді таку я подав собі раду:
- 300 Ближче підкрастись і, меч свій нагострений з піхов добувши,
Вдарити в груди йому, рукою намацавши місце,

- Де печінки під осердям, – та інша затримала думка:
Всі ми в печері отут загинули б марною смертю,
Бо від високих дверей не змогли б одвалити руками
305 Камінь той величезний, що велетень ним завалив їх. (...) ...А я, у печері лишившись, почав міркувати,
Як би помститись, якщо подасть мені ласку Афіна.
Серцю моєму така найкращою видалась рада:
Біля кошари лежала кіклопова палиця довга –
320 Стовбур сирої маслини, – зрубав її він, щоб ходити
З нею, як висхне вона. Виглядала ж та палиця, наче
Щогла на двадцятивеслім просторім судні чорнобокім,
Що вантажі торговельні крізь далеч морську перевозить, –
Так виглядала завдовжки й завгрубшки ота деревина.
325 Кия із сажень завдовж од неї тоді відрубав я
Й товаришам передав, обстругати його наказавши.
Гарно вони обтесали оцупок, а я, загостривши
Дрюк той, у полум'ї вістря тримав, щоб вогнем засмалити.
Потім старанно його заховав я під гноем, якого
330 Дуже багато було понакидано скрізь по печері.
Товаришам після того звелів жеребки я тягнути,
Хто з них відважиться, разом зі мною кілок той піднявши,
В око встромити кіклопу, як в сон він солодкий порине. (...) Ввечері й він надійшов і отару пригнав пишнорунну. (...) Тут підійшов до кіклопа я близько й звернувся до нього,
З темно-червоним вином дерев'яний підносячи дзбанок:
«Випий, кіклопе, вина, наївшись м'яса людського, –
Сам тоді знатимеш, що за питво в кораблі хоронилось
Нашому. Віз тобі цю я пожертву, щоб зглянувся на мене... (...)»
350 Й вирядив швидше додому, а ти все нещадно лютуєш.
Так говорив я. Узав він і випив; і страшно вподобав
Те він солодке питво... (...) Тричі підносив я, й тричі в глупоті своїй випивав він.
А як вино уже зовсім йому затуманило розум,
Я із солодкими знову до нього звернувся словами:
«Ти про ім'я моє славне питаєш, кіклопе? Назву я
365 Зараз себе, та гостинця віддай, що мені обіцяв ти.
Звусь я Ніхто на ім'я, і Ніким мене батько і мати,
Й товариші мої, й інші, звичайно, усі називають».
Так говорив я, а він відповів мені словом безжальним:
«Отже, Нікого я з'їм наостанку, раніше ж поїм я
370 Товаришів його всіх, – оце тобі й буде гостинець».
Так він сказав, похитнувся і навznak упав, і, зігнувши
Набік грубезну шию, лежав, і відразу всевладний
Сон подолав його. (...)»
375 Кия тоді я у попіл гарячий засунув, щоб знову
Він розігрівся, як жар, а тим часом відваги словами
Товаришам додавав, щоб ніхто не утік з переляку. (...) Так от і ми, узявши розпечений дрюк, ним свердлили
Велетню око, і пасока тепла струмила навколо.

К. Гансен. Одиссей і Поліфем. 1835

- Жаром горящих зіниць обсмалило і брови, і вії,
390 Лопнуло яблуко очне, й коріння його аж сичало. (...)
395 Страшно кіклоп закричав, аж луна розляглась по печері,
З ляку ми кинулись врозтіч усі, і зразу він вирвав
З ока оту деревину, гарячою кров'ю облиту,
З люттю від себе її жбурнув обома він руками
Й гучно кіклопів волати почав, що з ним у сусідстві
400 Теж у печерах жили на овіяних вітром узгір'ях.
Крик той страшенний почувши, вони звідусіль позбігались,
Вхід обступили в печеру і стали розпитувать, що з ним:
«Що, Поліфеме, з тобою, що голосно так ти волаєш
В ніч божественну й солодкого сну позбавляєш усіх нас?
405 Може, хто з смертних отару твою силоміць виганяє?
Може, самого тебе хтось насильством і підступом губить?»
В відповідь так із печери волав Поліфем премогутній:
«Друзі, Ніхто, й не насильством мене він, а підступом губить!»
Відповідаючи, мовлять вони йому слово крилате:
410 «Що ж, коли сам ти, й ніхто насильства тобі не вчиняє,
То чи не Зевс тобі хворість наслав, і поміч тут марна, –
Краще ти батька свого, владику благай Посейдона!»
Мовили це й відійшли; любе серце моє розсміялось,
Як обманув я ім'ям його й задумом цим бездоганим.
415 Стогнути тяжко і в корчах увесь аж звиваючись з болю,
Камінь руками намацав кіклоп і відсунув від входу,
Сів посередині в дверях і широко руки розставив,
Щоб упіймати того, хто з отарою хтів би умкнути.
От якого він дурня знайти у мені сподівався! (...)
Зрештою визнав у серці я раду таку за найкращу:
425 Гарних, ставних там чимало було баранів густорунних,
Добре вгодованих, з темною, аж фіалковою шерстю.

- Всіх я їх нишком позв'язував сплеченим віттям вербовим
З ложа жорсткого, що велетень спав нечестивий на ньому.
Я їх по троє зв'язав, – ніс когось під собою середній,
430 Інші ж обидва з боків тим часом його прикривали.
Кожні так троє несли одного чоловіка. А сам я...
Був поміж ними баран, над усіх в тій отарі найкращий,
Міцно вхопившись за карк, під черевом в нього кудлатим
Я заховався і, вп'явшись руками у шерсть божественну,
435 Так і тримавсь терпеливо, відважного сповнений духу. (...)
А їхній господар, жорстоким
Мучений болем, усім баранам, що йшли поуз нього,
Спини обмацував. Не помічав він, проте, нерозумний,
Що під грудьми в баранів густорунних підв'язане крилось. (...)
Щойно ми вийшли з печери й оподаль кошари спинились,
Перший я виліз із-під барана й повідв'язував інших.
Швидко погнали отару ми жирних овець тонконогих,
Їх оточивши навколо, щоб разом все стадо загнати
На корабель свій. (...)
А на таку вже відплинувши віддаль, що поклик ще чути,
До Поліфема почав я, глузуючи з нього, кричати:
475 «Гей ти, кіклопе! Не зовсім беззахисний муж той, в якого
Товаришів у глибокій печері пожер ти жорстоко!
Так і належить помститись тобі за лихі твої вчинки,
Нелюде лютий, що в домі своєму гостей поз'їдати
Не посоромивсь! От Зевс і боги тебе всі й покарали!»
480 Так я промовив. Його ж іще більша злоба охопила.
Верх од гори відломив він великої й так його кинув,
Що поблизу корабля темноносого впав той уламок,

Я. Йорданс. Одіссей у печері Поліфема. XVII ст.

А. Беклін. Одисей і Поліфем. 1896

- Ледве в стерно кермове кам'яна не ударила брила.
 Завирувало все море від скелі, що впала у воду, –
 485 З шумом до берега нас понесло тоді водоворотом,
 Моря приливом нас знову до самої суші пригнало.
 Довгу жердину руками вхопивши, від берега нею
 Я відштовхнув корабель, а супутцям кивнув головою,
 Додаючи їм відваги, й на весла звелів налягти їм,
 490 Щоб із біди врятуватись. Ажгнулись вони – веслували.
 Тільки як далі від берега вдвоє уже одпливли ми,
 Знов я кіклопа гукати хотів; та навкруг навперейми
 Товариші мене лагідно так почали умовляти:
 «Знову, безумний, ти хочеш цю дику людину дразнити?
 495 Щойно він, кинувши скелю у море, погнав корабель наш
 Прямо на берег, і ми уже зовсім загинути мали!
 Тільки-но крики чийсь чи мову яку він почує,
 Голови нам і всі корабельні він балки розтрощить,
 Мармуру кинувши брилу, – а сили йому не бракує».
 500 Так говорили вони, та не слухало серце відважне,
 Й знову до нього покликнув я, гнівом в душі спалахнувши!
 «Гей ти, кіклопе, якщо тебе з смертних хто-небудь питає,
 Хто осліпив так ганебно тебе, ти можеш сказати –
 Це Одисей тебе ока позбавив, той городоборець,
 505 Син Лаерта, що має свою на Ітаці домівку».

Літературний практикум

1. Схарактеризуйте зовнішність і характер кіклопа Поліфема. Обґрунтуйте відповідь цитатами.
2. Як називає себе Одисей у розмові з циклопом? Який несподіваний комічний ефект це створює в подальшому розвитку подій?
3. До яких хитрощів удався Одисей, аби врятувати себе та своїх товаришів від кіклопа?
4. Що таке «гомеричний сміх»? Чи можна гомеричним назвати сміх Одисея над Поліфемом?

5. Подискутуймо! Чи можна, на вашу думку, стверджувати, що в протистоянні кіклопу Одиссей поведився як герой? Обґрунтуйте свою думку.

6. Творчий переказ. Випишіть з перекладу прочитаної частини поеми словосполучення з дієсловами, за допомогою яких у перекладі передано гостроту пригод, у які потрапляють Одиссей та його товариші на острові циклопів. Наприклад: *скочив раптово, кинулись врозтіч*. Використовуючи виписані опорні словосполучення, перекажіть епізод осліплення від імені: 1) Одиссея; 2) Поліфема; 3) богів, що могли спостерігати з Олімпу.

7. Творча лабораторія. Напишіть альтернативний кінець для епізоду з циклопом. Як ви змінили б події, щоб вони відповідали вашому баченню історії?

8. Філологічний майстер-клас. Складіть у зошиті метричну схему віршованого розміру поеми – гексаметра на прикладі чотирьох-п'яти віршів на вибір. Підрахуйте кількість наголосів у кожному рядку. Наголошені склади позначте вертикальною рискою, ненаголошені – горизонтальною.

ПІСНЯ ДЕСЯТА

(Уривки)

Під час морської мандрівки Одиссей потрапив на острів чаклунки Кірки. Вона перетворила його товаришів на свиней, але Одиссей згодом добився звільнення їх від чар. На острові Кіркеї Одиссей прожив рік, оточений любов'ю та турботою чарівниці. Вона розповіла йому про небезпеки, що чекали на нього та його товаришів у подальшій мандрівці...

- (...) Спершу сирен ти зустрінеш, що чаром своїм нездоланним
- 40 Кожну людину чарують, яка лиш до них підпливає.
Хто до сирен несвідомо наблизиться й тільки почує
Голос їх, той вже додому не вернеться, діти й дружина
Не побіжать уже взустріч йому, не радітимуть шумно,
Дзвінкоголосим-бо співом сирени його зачарують,
- 45 Сидячи там на лужку; наче гори, навкруг височіють
Кості загиблих людей, тільки шкіра на них дотліває. (...)
Є дві скелі – широкого неба
Бескидом гострим сягає одна, оповита у темну
- 75 Хмару, – чистим повітря над ним не буває ніколи,
Влітку чи то восени та хмара над ним не зникає.
Смертному ані зійти на ту скелю, ні з неї спуститись,
Навіть хоч би й з двадцятьма руками він був і ногами,
Надто-бо рівна та скеля, немовби обтесана гладко.
- 80 Є там печера хмура посередині скелі тієї. (...)
Ще ні один чоловік боєздатний, стріляючи з лука,
З моря не міг досягнути глибокої тої печери.
- 85 Скілька живе там жахлива, що гавкає несамовито.
Голос її скавучить, немов у щеняти малого,
З вигляду ж – люте страхіття вона, і нікому не мило
З нею стрічатися, навіть коли б якийсь бог її здибав.
Ніг аж дванадцять у неї, і кожна – огидно потворна,
- 90 Шість в неї ший довжелезних, на кожній страхіття жахливу
Голову має, а в ній – рядами потрійними зуби,
Часто і міцно поставлені, чорної сповнені смерті.
До половини сховавшись у темній печері глибокій,

- Голови всі виставляє вона із провалля страшного,
95 Й пильно чигає зі скелі, і ловить дельфіни, й тюлені... (...)
Ще не хвалився ніхто з моряків, що безкарно проїхав
Він з кораблем повз неї, бо кожного пащею Скілла
100 Зразу ж хапає з мужів, що пливають кораблем темноносим.
Другу скалу, невисоку, побачиш ти там, Одиссею,
Близько від першої, так як із лука стрілою сягнути.
Дика смоковниця, листям рясніючи, там височіє.
Чорну там воду внизу божиста ковтає Харібда,
105 Тричі ковтає на день і тричі на день викидає
З себе. Отож не наблизься, коли вона має ковтнути,
Бо не врятує тоді тебе навіть землі потрясатель.
Ближче до Скілли тримайся й повз неї жени якнайшвидше
Ти корабель свій, бо краще супутників шість загубити,
110 Аніж усіх заодно з кораблем їх утратити разом». (...)
Снасті тим часом усі спорядивши, на свій корабель ми
Сіли, – вітер лише та стерничий його спрямували.
З смутком на серці тоді до супутників знов я звернувся (...)

■ Із засмученим серцем Одиссей переказав товаришам перестороги, які він почув від Кірки. Мандрівники спорядили свій корабель і вирушили в путь. Проте Одиссею дуже хотілося почути дивний спів сирен. Отож він вигадав спосіб, як це зробити й водночас захистити себе й друзів від смертельної небезпеки. ■

- 164 (...) Міцно до щогли мене прив'яжіть, щоб стояв біля неї
Я нерухомо, путами зв'язаний якнайтугіше.
А як благатиму я розв'язати й наказувать буду,
Линвами хай прив'яжуть до щогли мене ще міцніше». (...)
165 Згодом і вітер ущух, і раптом настала навколо
Тиша безвітряна, – бог тоді хвилю морську заспокоїв.
170 З місць повставали супутники всі і, згорнувши вітрила,
Склали на дно корабля їх, самі ж посідали рядами
До кочетів і веслами пінити хвилю взялися.
Взяв тоді воску я круг, подробив його гострою міддю
На невеликі шматочки й міцними став м'яти руками. (...)
Товаришам я по черзі тоді позаліплював вуха,
Потім вони вже за руки і ноги мене прив'язали
Стійма до щогли міцної, ще й линвами туго скрутивши,
180 Веслами, сидячи вряд, по сивих ударили хвилях.
А на таку вже наблизившись віддаль, що й поклики чути,
Наш корабель бистрохідний не міг від сирен заховатись,
Що почали йому навстріч виводити пісні дзвінкої.
«Гей, Одиссею преславний, ти гордість ахеїв велика!
185 Ну-бо, спини корабель, щоб послухати нашого співу.
Не пропливав тут ніхто на своїх кораблях чорнобоких,
Поки солодкої пісні із уст він не вислухав наших...» (...)
Так вони мовили співом чудовим. І прагнув всім серцем
Співу їх слухати я, і звелів я себе розв'язати,
Товаришам поморгавши, вони ж, все гнучись, веслували.
195 Встали лише Перімед з Еврілохом і, пут іще більше
Взявши та линв, ще міцніше до щогли мене прив'язали.

Дж. В. Вотергаус. Одиссей і сирени. 1891

- Тільки як вже проминули той острів і більше не чули
Ні голосів ми сирен, ані їх чарівливого співу,
Товариші мої вірні той віск повиймали, що вуха
200 Ним заліпив я їм, отже, й мене тоді з пут увільнили.
Щойно покинули острів ми той, як здаля над водою
Пару і хвилю побачив велику і гомін почув я. (...)
З стогоном так і плачем ми вузьку пропливали протоку, –
235 Скілька-бо там по один бік, по другий – божиста Харібда
Грізно ковтала із моря глибокого воду солону.
А як назад викидала, шумливо навкруг клетотіло,
Мов у котлі на великім вогні. І бризками піна
Високо вгору злітала, обидві зрошаючи скелі.
240 А як ізнову ковтала морську вона воду солону,
Вся відкривалась вируюча хлань, і скелі навколо
Грізно лунали, й на дні вже земля відкривалась глибоко
З чорним піском. І блідий охопив всіх супутників острах.
З жахом, загибелі ждучи, дивилися ми на Харібду.
245 Скілька ж в той час з корабля мого бистрого шість ухопила
Товаришів, найсильніших гребців із міцними руками.
Тут на швидкий корабель і супутників я оглянувся
Й тільки побачити встиг, як високо в повітрі мелькнули
Руки та ноги їх. (...) З криком жажливим вони увостанне
250 Звали мене, на ім'я окликаючи, в тузі сердечній.
Так, як із виступу скелі рибалка на вудці довженній
Разом з поживою риба морським на приманку лукаву
Кидає в море грузилом ще й ріг із вола польового,
Й кинута з моря на берег тріпоче сполохана риба, –
255 Так над скалою й вони у повітрі усі тріпотіли.
Біля печери вона їх пожерла, вони ж все кричали
Й руки у смертнім одчаї усе простягали до мене.

А. Хіремі-Хіриль.
Між Скільлю і Харібдою

Більшого жаху ніколи мої ще не бачили очі,
Хоч і багато зазнав я, шляхами блукавши морськими.
260 А як нарешті уникли ми скель та страшної Харібди
Й Скільли, на острів чудовий пресвітлого бога небавом
Ми прибули.

ПІСНЯ ДВАДЦЯТЬ ПЕРША

(Уривки)

Нарешті після двадцятирічої мандрівки Одиссей повернувся на рідну Ітаку. За порадою богині Афін він прийшов в образі злидаря й нікому не сказав, ким є насправді. Дружина Пенелопа, яка двадцять років на нього чекала, його не впізнала. Тимчасом у його будинку відбувалися дивні події. Вже три роки Пенелопа потерпала від залицянь чоловіків, які до неї сваталися, сподіваючись через шлюб з нею захопити царський трон. Усі вони мешкали у палаці Одиссея, пили царські вина й їли страви, приготовлені для царського столу, поводитися нахабно й почувалися тут майже господарями. Пенелопа зволікала з відповіддю, скільки було можна. Зрештою, вона з великим смутком і тугою за чоловіком принесла його лук і стріли й оголосила, що вийде заміж за того, хто зігне лук і чия стріла пройде крізь 12 кілець. Але змагання не відбулося, бо жоден із женихів не зміг навіть натягнути тятину лука Одиссея.

(...) В той час Одиссей велемудрий,
405 Лук свій узявши великий, увесь його пильно оглянув.
Як чоловік у грі на формінзі і співах умілий
Легко струну на кілочок новий натягнути здолає,

- Скручену кишку овечу з кінців із обох прив'язавши, –
Так без зусилля свій лук натягнув Одисей велемудрий.
410 Зразу ж тоді й тятиви правицею злегка торкнувся –
Дзвінко вона пролунала, мов ластівки голос чудесний.
Смуток великий серця охопив женихам, їх обличчя
Зблідли. Сам Зевс громозвучну тут виявив з неба ознаку.
Серцем зрадів витривалий в біді Одисей богосвітлий
415 З того, що син гнучкомудрого Кроноса дав це знамення.
Бистро узяв він стрілу, що самотньо одна лиш лежала
З краю стола, – усі інші в місткому були сагайдаку
Сховані, – їх на собі ахеї ті мали зазнати.
Взявши за держално лук, почав тятиву від зазубрин
420 Сидьма натягують він і, націлившись, випустив бистру
З лука стрілу. Анітрохи не схибив він, жодного вушка
Не зачепив у сокирах, усі їх стрілою прошивши
Міднотяжкою. Тоді Одисей Телемахові мовив:
«Не осоромив тебе, Телемаху, твій гість, у покоях
425 Сидячи цих, – несхибно у ціль я улучив, недовго
Лук цей натягував я. Ще сила моя збереглася,
Марно мені женихи докоряють, даремно безчестять.
Ну, а тепер і вечерю вже час готувати ахеям,
Поки ще видно, а потім ще й іншої втіхи спожити
430 В співах з формінгою, – це наймиліша є учти окраса».
Мовивши так, він бровами повів. Мечем мідногострим
Підперезавсь Телемах, богорівного син Одисея,
В руки взяв списа свого і ззаду за батьковим кріслом
Став поблизу біля нього, озброєний саяною міддю.

ПІСНЯ ДВАДЦЯТЬ ДРУГА

(Уривки)

- Скинув із себе лахміття тоді Одисей велемудрий,
Став на високий поріг, тримаючи лук свій і повний
Стріл сагайдак, і тут же він висипав стріли ті бистрі
Прямо під ноги собі і до всіх женихів тоді мовив:
5 «От і скінчились уже змагання оці безневинні!
Бачу вже іншу я ціль, що ніхто не стріляв іще в неї,
Я ж, коли дасть Аполлон мені славу цю, може, й потраплю».
Мовлячи так, гірку в Антіною стрілу він націлив.
Той же в цю мить піднімав золотий, на два вуха, чудовий
10 Келих, який перед тим він рукою підсунув до себе,
Маючи випити з нього, й на думку йому не спадала
Близька загибель. Та й хто ж би з присутніх на учті подумав,
Що пощастить одному, хоч який би не був він могутній,
Смерть нещадиму стільком і чорную Керу наслати?
15 Цілячись, влучив за мить Одисей Антіноєві в горло.
Вістря крізь ніжне надпліччя навиліт пройшло юнакові.
Навзник упав Антіной, і келих із рук його раптом
Випав, струмками густими із ніздрів його полилася

Л. Корінт. Одіссей стріляє з лука

- Кров чоловіча. Рухом ноги ненароком штовхнувши,
 20 Стіл перекинув він, страви попадали всі на підлогу.
 Хліб і печеня – усе забруднилось. По цілому домі
 Крик женихів залунав. Побачивши, як їх товариш
 Впав, вони з крісел схопились, забігали всі в замішанні
 Й зиркали всюди в тривозі по стінах, збудованих міцно,
 25 Та не було ні щита, ані списа на них бойового.
 З гнівною лайкою стали вони Одіссея корити:

Б. Ноккі. Повернення Одіссея до Ітаки. 1812

Д. Блунк. Одіссей. 1830

- «Зле собі вдіяв, бродяго, що мужа ти вбив! На змаганнях
Не виступать тобі більш: не мине тебе вірна загибель!
Кращого-бо юнака ти із знатних мужів на Ітаці
30 Вбити посмів! Сьогодні ж терзатимуть труп твій шуліки!»
Так гомоніли вони, бо гадали, що він ненавмисно
Мужа убив. Та не знали, дурні, що над ними самими
Злої загибелі сіті давно уже грізно нависли.
Глянув спідлоба і мовив тоді Одисей велемудрий:
35 «А, собаки! Не думали ви, що я цілий додому
З краю вернуся троянського! Дім мій ви тут руйнували,
Гвалтом на ложе до себе моїх ви тягнули челядниць,
Ще за життя мого сватать мою намагались дружину
І не боялись богів, що простором небес володіють,
40 Ані того, що спостигне їх помста людська коли-небудь.
Злої загибелі сіті давно-бо над вами нависли.
Так говорив він, і острах блідий усіх огорнув їх.
Всяк оглядавсь – де рятунок знайти від загибелі злої...

Переклад Б. Тена

Запитання і завдання до прочитаного

1. Перейшовши за посиланням <https://forms.gle/SrBc3QGg2KxvGgqZ6> або QR-кодом, перевірте, як ви запам'ятали героїв і події поеми «Одіссея», виконавши онлайн-тести.

2. Хто такі сирени? Чим вони загрожували морським мандрівникам? Завдяки чому Одиссею вдалося їх перехитрити?

3. Про що сирени співали Одисею? На які душевні слабкості подорожніх впливав їхній спів?

4. Чим небезпечні були Скілла та Харібда? Як підкреслюється потворність їхніх образів? Як Одисей та його супутники здолали цю небезпеку?

5. **Поміркуймо!** Як ви гадаєте, чому Одисей став «вічним образом» світової літератури? Що він символічно уособлює? **Робота в парах.** Знайдіть у прочитаних уривках описи або деталі, які дають уявлення про суспільно-економічний розвиток Давньої Греції. На основі спостережень доведіть, що «Одіссея» Гомера є історичним джерелом вивчення стародавнього світу. Презентуйте свої дослідження у вигляді скрайбінгу¹.

6. **Творча лабораторія. Робота в групах.** **А.** Створіть виставу за мотивами пригод Одиссея, адаптувавши епізоди зустрічі із сиренами або Скіллою та Харібдою для театру тіней або пантоміми. **Б.** Створіть ілюстровану карту подорожей Одиссея, позначте на ній ключові моменти пригод. Презентуйте однокласникам/однокласницям свій проект. Скориставшись картою, розкажіть про пригоди Одиссея, які йому довелося пройти, повертаючись додому. **В.** Створіть **візуальну дошку**, яка відображає різні аспекти характеру Одиссея. Додайте зображення, символи та цитати, які відбивають його сильні та слабкі сторони, мотиви та цінності.

Для виконання завдання скористайтеся інтерактивною картою подорожей Одиссея, створеною американською компанією геоінформаційних систем «ESRI», перейшовши за посиланням <https://cutt.ly/zehlzkzM> або QR-кодом.

¹ **Скрайбінг** (з англійської *scribe* – робити ескіз, малюнок) – метод розповіді чи пояснення, який супроводжується графічною ілюстрацією головного змісту сказаного: малюнками, піктограмами, символами, окремими ключовими словами (написами, гаслами), схемами, діаграмами тощо.

7. Філологічний майстер-клас. Об'єднавшись у групи, дослідіть художні особливості поеми Гомера. **А.** Знайдіть у тексті постійні епітети, за допомогою яких Гомер характеризує Одиссея, його лук, Пенелопу, богів. Поясніть їх призначення. **Б.** Знайдіть у тексті гомерівські порівняння і поясніть їх смисл. **В.** Що означає вислів «крилате слово»? Знайдіть приклади використання «крилатих слів» у поемі.

Окрім зустрічі з кіклопом, сиренами, морськими чудовиськами, Одиссея очікували інші численні пригоди на шляху додому – на островах кіконів, лотофагів, феаків, бога вітрів Еола, чарівниці Кіркеї, німфи Каліпсо, биків бога Геліоса, у підземному світі.

Дізнайтесь про інші випробовування Одиссея та його супутників, прочитавши уривки з поеми «Одіссея» за посиланням https://drive.google.com/file/d/1G1H8eGcnE1a7b-AUDR-KcR58Sc9BOn_-/view або QR-кодом.

Завдання і запитання для самостійного опрацювання уривків

1. Чому кікони напали на команду Одиссея? Які риси характеру Одиссея виявилися в цьому епізоді?
2. Що символізують лотофаги? Як вплив лотофагів на членів екіпажу Одиссея відображає теми спокуси та самоконтролю?
3. Хто така Кіркея? Якими чарівними вміннями вона володіє?
4. Через які випробовування довелося пройти Одиссею і його команді на острові Кіркеї? Як цей епізод вплинув на подальшу подорож Одиссея?

Елліни вважали, що кожен юнак обов'язково має опанувати три мистецтва: мореплавця, громадянина, воїна. Саме ці три складники античного світосприйняття відображено в основних циклах давньогрецьких міфів: троянському, фіванському та про аргонавтів.

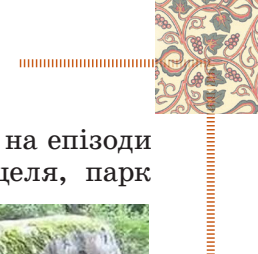
Ознайомтеся зі змістом троянських і фіванських міфів та міфу про аргонавтів, скориставшись посиланням <https://drive.google.com/file/d/1I8poEtnCBhGMaaLiGS1b85TsjY38W-t8/view?usp=sharing> або QR-кодом.

Різноманітні сцени з Гомерової «Одіссеї», а також її персонажі – Одиссей, Пенелопа, Телемах, циклоп Поліфем, сирени, Скілла й Харибда – упродовж кількох тисячоліть відтворюються в різних видах мистецтва.

1. Розгляньте зображення творів мистецтва, представлені в підручнику (с. 42–50). Які мотиви та образи «Одіссеї» утілено в них? Висловіть власне ставлення до цих мистецьких творів.
2. Який з прочитаних уривків «Одіссеї» ви проілюстрували б? Опишіть свою ілюстрацію.

Міфологічні сюжети «Одіссеї» стали основою для створення одного з найвідоміших взірців світового садово-паркового мистецтва Національного дендрологічного парку «Софіївка» в Умані на Черкащині. Відомий меценат Станіслав Потоцький вирішив зробити подарунок свій

дружині та із цією метою перетворив скелі й водойми парку на епізоди з Гомерової поеми. За задумом архітектора Людвіка Метцеля, парк став утіленням окремих частин поеми Гомера: тут є і печера кіклопа, і грот німфи Каліпсо, і країна феаків, і Скілла з Харибдою, і підземна річка Ахеронт.

Скориставшись посиланням <https://cutt.ly/KehIcDxC> або QR-кодом, перегляньте документальний фільм «Софіївка в Умані: там, де оживають міфи». 1. Які засоби садово-паркового мистецтва використані при створенні парку? 2. Чи вдалося архітектору візуалізувати сцени з «Одіссеї»?

Грот та циклопова палиця

За поемою «Одіссея» Гомера було знято декілька художніх кінострічок. Наймасштабнішою екранізацією твору є однойменний фільм, знятий в 1997 р. режисером А. Кончаловським у межах спільного кінопроєкту США, Німеччини, Великої Британії та Італії. У цій екранізації вдало поєдналися елементи класичної античної міфології із сучасними візуальними ефектами, що, зокрема, наочно проявляється в сценах битв або морських пейзажах. Роль Одіссея зіграв відомий американський актор Арманд Ассанте. Він надав своєму героєві емоційну глибину й психологічну складність, зігравши мужнього чоловіка, якому для успішного повернення додому потрібно було вистояти не лише перед божественними силами, а й перед внутрішніми протиріччями.

Скориставшись посиланням <https://cutt.ly/gelqW7N4> або QR-кодом, перегляньте уривок з кінофільму «Одіссея (1997)». 1. Визначте відмінності між літературним епізодом боротьби Одіссея з кіклопом та його екранізацією. 2. Яким постає в цьому епізоді Одісей на екрані?

ЗМІСТ

Путівник до посібника	3
ВСТУП. Книги – кораблі думок	4

Частина перша. БІБЛІЯ – ДУХОВНА СКАРБНИЦЯ ЛЮДСТВА

Розділ 1. Шлях до Землі Обітованої	8
Історія Мойсея: від знайди до духовного вождя єврейського народу	9
Зі Старого Заповіту. Книга Вихід, розділи 3–4 (Уривки)	10
Зі Старого Заповіту. Книга Вихід, розділ 14 (Уривки)	12
Блукання в пустелі та обрії нового життя	13
Зі Старого Заповіту. Книга Вихід, розділ 16 (Уривки)	13
Зі Старого Заповіту. Книга Вихід, розділ 20 (Уривок)	15
Розділ 2. Учні Ісуса Христа	19
Апостоли Ісуса Христа	20
З Нового Заповіту. Євангеліє від Матвія (Уривок)	20
З Нового Заповіту. Євангеліє від Матвія (Уривок)	21
Останні дні життя Ісуса Христа	26
З Нового Заповіту. Євангеліє від Матвія. 26 (Уривки)	27
З Нового Заповіту. Євангеліє від Іоанна. 20 (Уривки)	30
Творчо повторюємо й узагальнюємо прочитане	34

Частина друга. ПІЗНАННЯ СВІТУ Й ЛЮДИНИ В ДАЛЕКИХ МАНДРІВКАХ

Розділ 1. Довгий шлях додому	35
Оддісея. Пісня дев'ята (Уривки)	39
Оддісея. Пісня десята (Уривки)	45
Оддісея. Пісня двадцять перша (Уривки)	48
Оддісея. Пісня двадцять друга (Уривки)	49